

SOCIALNA MISEL

I. LETNIK

JUNIJ 1922

MESEČNIK

za vse panoge so-
cialnega in kultur-
nega življenja.

Urejata

A. GOSAR in F. TERSEGLAV

TISK JUGOSLOVANSKE TISKARNE

Štev.
6.

**„Socialna Misel“ izhaja 15. tega vsakega meseca na najmanj
24 straneh.**

Kulturni del urejuje: Franc Terseglav, Ljubljana.
Socialni in ostalo: dr. Andrej Gosar, Ljubljana.

Vsebina:

	Stran
I. Petrič: Kapital in politika	169
Franc Terseglav: Narodno vprašanje z npravstvenega vidika	171
Dr. I. Samsa: Naša srednja šola in socialna misel .	178
Ivan Bukovnik: Odnos dela in kapitala	181
Dr. A. Gosar: Načrt političnega programa	185
Pregled: Kongres Lige zveze narodov	189
Važen političen moment v Bolgariji	190
Režim zlatega diktatorja v Romuniji	192
Srbski federalist	193
Boj za in proti antanti v Angliji	194
Francoski imperializem v afriških kolonijah . .	194
Svetovna politika	196
Vera in komunizem	197
Katoliška vprašanja	197
Revije	198
Socialna vprašanja in gibanja	200

Odgovorni urednik: dr. Andrej Gosar, Ljubljana.

Upravništvo: Jugoslovanska tiskarna, kolportažni oddelek,
Poljanski nasip, Ljubljana.

Stane 25 Din na leto; za Italijo 15 lir; za Ameriko 2 dolarja.

Posamezna številka stane 3 Din.

Kapital in politika.

V svoji znani knjžici »Die neue Staatslehre« trdi socialistični znanstvenik prof. Anton Menger v poglavju, kjer razpravlja o »cilju države«, da država kot taka nima nikakega namena in cilja, ampak da služi državna organizacija gospodujočim slojem le kot pripomoček za izkoriščanje negospodujočih.

Mengerjeva trditev je pravilna v toliko, v kolikor ugotavlja suho dejstvo in se ne ozira na teorije, ki uče, kako naj bi bilo in bi tudi moralo biti, če in kadar bi človek bil človeku brat in ne volk.

Danes je največja moč na svetu kapital. Denar — sveta vladar, pravi slovenski izrek. Kapital si je znal zaslužniti vse sloje človeške družbe, tudi one, ki navidezno vladajo. Silno moč in težo kapitala so občutili in jo čutijo vsi od absolutističnih vladarjev srednjega veka in fevdalnih gospodov tja do modernih parlamentarcev. Kdor pa se je upal kapitalu upreti, tega je brez usmiljenja strl.

Moderni svet je silno ponosen na svojo demokracijo in na »vlado ljudstva«. Svoj vnanji izraz je dobila teoretična »vlada ljudstva« v sodobnem parlamentarizmu. Kakšen pa je ta parlamentarizem in kako izraža ljudsko voljo?

V najmodernejših državah so parlamenti verni tolmači kapitalističnih povelj, ne pa predstavitelji resničnih narodnih in ljudskih teženj. V Ameriki vlada dolar, v Franciji ne vlada predsednik republike, ampak sindikat težke industrije, v monarhistični Angliji mogočne trgóvske organizacije in v socialistični Nemčiji kupuje milijarder Stinnes časnik za časnikom, da organizira in vodi »ljudsko voljo« po svoje. Svoje pogubno in kvarljivo delo zna seveda kapital vedno odeti v lepo vsakdanjo frazo o »varstvu državnih interesov in o čuvanju ljudske blaginje« — prav tako, kakor trdi že zgoraj omenjeni Menger, da najde vsak vladni sistem in vsak družabni red vedno tudi dovolj znanstvenikov, ki ga znajo zagovarjati in braniti, če ne drugače, pa s tem, da sestavijo kako novo teorijo v njegovo (navadno tudi v svojo) korist. »Vse to bo Tvoje, če prédme padeš in me moliš« — tako govori zapeljivi Mamon in svet pada pred njim na kolena in ga moli. Doslej pozna zgodovina le eno silo, ki se kapitalu ni uklonila; ta sila je Kristus...

Pojavi, kakršne opazujemo po vsem svetu, so se začeli kazati tudi med nami, odkar smo dobili skromen drobec državne moči. Kapital se organizira tudi pri nas in tudi pri nas nastopa z istimi metodami kakor povsod drugod. Razlika med nami in drugimi je le kvantitativna, ker je kapital pri nas še skromen, bistvo pa je enako. Ne smemo pa prezreti dejstva, da je npravstvena zavest našega ljudstva še vedno močna, kar dokazuje npravstveni odpor, ki ga pri nas vzbuja začenjajoči

se in rastoči proces orientacije političnega življenja po interesih kapitala, namesto po idejah. To se pravi, da je naše ljudstvo še vedno zdravo.

Slovensko ljudstvo po svoje prirodi ni kapitalistično. Kar je v nas kapitalističnega duha, je našemu rodu tuje. Mogoče je to dejstvo podzavestna posledica onega starega socialnega reda, v katerem so živeli naši slovanski predniki (zadruga), v prvi vrsti pa je to plod naukov Onega, ki pred Mamonom ni pokleknil. Še danes živi med našim ljudstvom mnogo mož - poštenjakov, ki pomagajo svojemu sosеду iz dobre volje, ne da bi iskali v visokih obrestih ležečega dobička. Žalostna resnica je sicer, da ta lepa narodna lastnost med našim ljudstvom gine in se umika umazani pohlepnosti, toda činjenica, da smatra naše ljudstvo besedo »oderuh« še danes za nekaj silno grdega, nas navdaja z upanjem, da stara, dobra korenina človekoljubja in altruizma še ne bo tako kmalu zamrla med nami. To dobro jedro je treba razviti in posledice ne bodo izostale. Slovenski rod ne bo še tako hitro pokleknil pred denarjem na tla, če bo pravočasno opazil tajne in prikrite mreže, ki mu jih nastavlja kapitalistični razvoj.

Res je sicer, da se v kapitalistični družbi tudi mi ne moremo držati in obdržati brez kapitala. Dokler vlada denar, ga moramo zbirati in organizirati tudi mi. Nikdar pa ne smemo dovoliti, da bi kapital zavladal nad ljudstvom, ampak ljudstvo mora vladati nad kapitalom po npravstvenih socialnih smotrih, kot s sredstvom v svrhu gospodarsko-npravstvene povzdige celote.

Zato pa je potrebno, da ljudem vedno in vedno kažemo na opasne in brez-npravstvene metode, katerih se poslužuje kapital, da ljudstvo zaslužni v interesu nekaternikov. Mi moramo čuvati nad kulturnimi institucijami, časopisjem itd., da ne pride pod komando velebank. Paziti moramo, da bo politično strankarsko življenje teklo slejkoprej po strugi idealov in vsaki stranki med Slovenci brez izjeme mora biti to najvišja naloga. Najmanjši nasprotni pojav se mora v kali zatreti. »Vulnus ense recidendum est, ne pars sincera trahatur« — rano je treba izrezati, da ne zbolí tudi še zdravi del. Ne smemo se dati zapeljati od lepih narodnih ali kulturnobojnih fraz, kajti praksa nam kaže, da se za vsako tako kampanjo prerada skriva kakšna kapitalistična spekulacija, katero naj pred javnostjo zakrije kaka lepa odeja. Na vse to moramo opozarjati javnost dan za dnem in kapital bo imel težko delo, preden mu bo zapadel naš rod popolnoma.

Svojo največjo moč in najjačjo odporno silo pa bo črpalo slovensko ljudstvo v svojem boju proti kapitalizmu iz naukov krščanstva. Utrdimo v našem ljudstvu njegovo staro vero in zmagalo bo, kakor je zmagal Kristus nad Mamonom. Notranja moralna moč je silnejša kakor ves denar.

Franc Terseglav:

Narodno vprašanje z nraavstvenega vidika.

I.

Krščanski socializem šteje med svoja temeljna načela, da imajo vse države izomikanega sveta tvoriti enoto, da so vsi narodi ena sama družinska zveza in da so države za svoja dejanja solidarno odgovorne pred krščansko zavestjo vsega človeštva. Temu načelu stoji nasproti liberalni buržuazni nauk o neomejeni samooblastnosti države. Mi se vračamo k neizpremenjenemu nauku cerkve, katera predstavlja krščansko zavest človeštva, da so kulturne (verske), narodne in socialne pravice vsakega posameznika in vsake družbe temeljne etične zahteve, katerih ne ustvarja ali ne podeljuje šele država, ampak so pred njo in nad njo. Vsled tega jih država mora brezpogojno in brez pridržka varovati in je za to pred višjim forom odgovorna. Zato je nauk o absolutni samooblastnosti države smatrati za odpad od krščanskega pojmovanja, ki ima svoje korenine v razkolu, katerega je povzročila med krščanskim človeštvom takozvana reformacija in z njo začenjajoči se poganski nacionalizem (v nasprotju s krščanskim), ki je enoto krščanskega človeštva raztrgal.

II.

Kar se tiče nacionalne ideje, izpovedujemo že od dr. Mahniča med nami z vso jasnostjo formulirano načelo, da vsak narod stoji v službi drugega, vsi skupaj pa v službi človečanstva, ki ima zasledovati najvišje nraavstvene smotre, določene po krščanski etiki; v službi teh smotrov ima stati tudi ekonomsko-pridobitno življenje. Interesi vsakega naroda morajo biti v skladu z interesi vseh drugih narodov; kakor pa služi en narod vsem, tako morajo služiti vsi narodi enemu v dosegu skupnega nraavstvenega blagra. Na tej zahtevi sloni ves kulturni in socialni napredek krščanskega človeštva; če to načelo pustimo pasti, bi bil ves očividni napredek človeštva od suženjstva, tlačanstva, vojska za dedno nasledstvo posameznih dinastij, absolutizma itd. do osebne svobode, svobode vesti, *magnae chartae libertatum*, proglasitve »človečanskih pravic«, abolicionizma, socialne zakonodaje itd., za kar se imamo zahvaliti tako notranjemu izpopolnjevanju naših moralnih nazorov potom mirnega razvoja krščanskih idej kakor velikim zunanjim preobratom — en sam nesmisel; če je to naše vodivno načelo le utopija, potem bi bilo pametnejše, da smo ostali v prvobitnem stanju barbarov, ki so priznavali edinole moč pesti. Ves smisel nacionalne ideje, pojmovane krščansko, je v tem in samo v tem, da ima vsak narod po le njemu ali pa njemu v posebni meri svojih naravnih sposobnosti doprinesati k blagru vseh narodov, k dograditvi krščanske človečanske kulture.

III.

Noben krščanski filozof ni te ideje izrazil lepše kakor Solovjev. Potem ko je dokazal, kako je vsak narod stal na višku takrat, ko so njegovi sinovi ustvarjali kulturne dobrine, katere so bile narodne po svojem izvoru in sredstvih izražanja (Dantejeva Divina, Shakespeare, Kolumb itd. itd.), po svoji vsebini in objektivnih rezultatih pa so bile v službi občečloveškega ideala — nadaljuje takole: »Če tedaj narod, kakor je razvidno iz zgodovine, za cilj svojega življenja ne postavlja sebe, ločenega od drugih, oziroma, ako ne ločuje svojih materialnih interesov od najvišjih idealnih pogojev svoje eksistence, potem nima nihče izmed nas pravice iz ljubezni do svojega naroda narod odtrgati od njegovega najvišjega eksistenčnega smisla in njegove materialne dobrine postaviti nad npravstvene zahteve... Če narod sam svoj blagor vidi v blagru vseh, kako morejo takozvani rodoljubi blagor svojega naroda proglašati kot nekaj ločenega in nasprotnega blagru drugih? Tak blagor potem očitvidno ni idealni blagor, katerega ljudstvo samo želi, marveč je to le navidezni patriotizem, ki ni dejansko samo v nasprotju s tujim ljudstvom, temveč v nasprotju z lastnim narodom in njegovimi najboljšimi stremljenji.« Seveda, nadaljuje filozof, obstojajo narodni spori in boji, toda mi ne smemo iz njih jemati vodivnega načela za življenje narodov, kakor ne smemo iz obstoja ljudozrštva sklepati, da je nujno potrebno, in da zato ni smeti stremeti za njega uničenjem.

Toda filozof se vzpenja še više! On pravi, poudarjajoč visoko moralno vrednoto prav pojmovanega narodnostnega principa: »Če je torej vrednota narodnosti tako visoka, potem moram, ako ljubim človeka, ljubiti tudi njegovo narodnost, katero on ljubi in od katere se on ne oddeljuje. Najvišja moralna zapoved pa terja, da vse ljudi ljubimo kakor sami sebe; ker pa noben človek ni izven svoje narodnosti in ker zveza med posameznikom in narodom ni samo fizičnega, ampak naravnost moralnega značaja, sledi iz tega logični zahtevek, **da vse narode ljubimo tako kakor svoj lastni narod.**« S tem je v kalí premagán nacionalizem v smislu nacionalnega egoizma. S tem ni rečeno, da mora naša ljubezen do drugega naroda biti psihologično enaka ljubezni do lastnega naroda, kakor tudi ljubezen do bližnjega ne zahteva, da bi v psihološkem smislu bližnjega ljubil enako intenzivno kakor sebe. Ta zahteva terja samo etično enakost, katera ne temelji v čuvstvu, ampak v volji, da nam reč blagor tujega naroda enako **hočem**, za njim enako stremim kakor za blagrom svojega lastnega.« To je neoporečni zahtevek krščanske morale, posvetitev narodnostne misli po krščanstvu, njeno najgloblje npravstveno osmisljenje. (Opravdanje dobrá, 1898.) Filozof pa je pokazal tudi na izvor zla, to je: kadar se materialna korist naroda (»ekspanzija«, »pénétration pacifique«, kolonialna politika, osvajanje tujih trgov, sistem »kapitulacij«, »Am deutschen Wesen soll die Welt genesen«, caristični panslavizem itd.

itd.) postavlja nad npravstvene smotre, ki vse narode medseboj spajajo, dočim jih izključno materialni, od npravstvenosti odtrgani interesi razedinjujejo.

IV.

Krščanski srednji vek je to načelo varoval; najvišji forum, ki je čuval nad npravstveno utemeljenimi pravicami posameznih narodov, je bila cerkev, cziroma papež kot pater totius christianitatis. Plemenski boji so kajpada bili, toda celokupno krščanstvo je priznavalo načelo, na podlagi katerega jim je bilo mogoče polagoma odoleti. »Razlagajoč Pavlove izreke (Rim. XII, 4—6, in Korin. I, XII, 12—31), da smo vsi udje enega (mističnega Kristusovega) telesa, prodre v srednjem veku že od stoičnih kozmopolitov predoblikovano naziranje, da je celokupno človeštvo enotno telo z bogohoteno duhovno-svetsko ustavo« (Einführung in die Soziologie, Dr. Ludwig Stein, 1921).

Z razkolom, odpadom od vesoljne cerkve in temu sledečimi nauki racionalizma, svobodomiselstva, materializma, liberalizma buržoazne družbe itd., se začenja tudi načelno izkvarjanje narodnostne ideje. Narodi in države zavržejo solidarnost npravstvenih ciljev človeštva, ljudje so (nujno) drug drugemu volkovi (Hume), država postane zgolj orodje posedujočih slojev za nadvlado, borba za obstanek se povzdigne v vodivno načelo, zmagá geje sile je upravičena, medsebojne pogodbe pa predstavljajo zgolj umetno izravnavanje nasprotujočih si materialnih interesov kompaciscentov in se lahko poljubno kršijo, če kaže, ker se vsaka država smatra za samooblastnega »boga na zemlji«. Narodi začenjajo sebe oboževati, in to ne samo dejansko, temveč tudi v teoriji, kajti zdaj se pojavijo plemenski znanstveniki, kateri »dokazujejo« krvno, pasemsko in »kulturno« nadvrednost gotovega naroda nad vsemi drugimi, obnovijo tudi nemoralno antisemitsko gonjo (apostol uči za Jude moliti, ne jih preganjati), opravičujejo, pravzaprav terjajo uničevalno vojsko »gospodujočega« naroda zoper narode »nižje vrste«, »narodne manjšine«, »narodne drobce«, »tuja telesa« itd. itd. Nemci si ustvarijo celo ideologijo v svrhu podjarmljevanja Slovanov, Slovani pa se tolažijo z bodočnostjo, ko bo beli car položil nogo na vrat vsem svojim sovražnikom, ko Moskva postane »tretji Rim« in bo Slovan celo nositelj v slovanstvu obnovljene krščanske vere. Pri tem se povečujejo celo narodove pregrehe in napake, se izkrivijo v odlike ali prosto ne vidijo ali pa se slabo od dobrega v narodovi osobitosti sploh več ne loči (pruska »Forschheit«, ruska »široka duša« in mistična preobraževalna moč »slovanskega« pravoslavja ter podobni maliki samoobčevajočega se naroda). Suženj sprejema moralo gospodarjevo in se pripravlja na revanšo; z moralo načelne brez-moralnosti v javnih (nacionalnih in drugih) odnosih pa sprejema obenem njene neodkritosrčne metode.

Kadar angleški trgovci pošljejo v Mezopotamijo vojakov, da si zasi-gurajo njene petrolejske vrelce, govore o potrebi »razširjenja civilizacije«. Kadar kratijo Indcem samoupravo, se sklicujejo na to, da je to v lastnem

interesu indskega naroda in splošne človečanske kulture; zatiranje dobi naravnost npravstveno obliko. Narod, ki je v državi v manjšini, se sklicuje na svoje naravne pravice, na moralo, polemizira zoper nemoralno razločevanje med gospodujočim in manjšinskim narodom; kadar sam zagospoduje v svoji državi, se nasproti manjšinam sklicuje na svojo suvereniteto, bivši tlačitelj pa seveda zopet na občečloveške npravstvene zahtevke. V bivši avstro-ogrski monarhiji so Nemci in Madjari svojo protislovansko politiko utemeljevali s tem, da so le oni državotvorni in državoohranjajoči element, v današnjih nasledstvenih državah se manjšine zapostavljajo na podlagi istega argumenta; zato pa so manjšine prevzele bivšo metodo načelne obrambe svojih nekdanjih podložnikov...

V.

Ozdravljenje tudi v tem oziru ni mogoče brez temeljne preuredbe vsega družabnega reda v celoti. Kdor je izprevidel vso puhlost, lažnivost in lažiznanstvenost plemenskih teorij, in za to »metafiziko« iskal njenih istinitih vzrokov, ne more dvomiti o tem, da je narodnostno vprašanje v tej obliki, kakor se je razvilo v liberalni eri, plod izkoriščevalne politike gospodujočega kapitalističnega sloja. V narodnostnih, jezikovnih itd. bojih zadnjih dveh stoletij je malo plemenitega tekmovanja za istinske kulturne cilje; narodnostno sovraštvo pa naravnost narejeno, ker direktno gojeno: s parlamentarne tribune, v šolah, po časopisju itd. Če se narodi ne razumejo med seboj, ni čuda: ko se v njih sistematično vzgajajo le zli nažoni: medsebojno nezaupanje, čuvstvo »odličnosti« pred drugim, želja nadvladanja ali maščevalnost, dobro istotako naravna nagnjenja simpatije, socialne solidarnosti, potrebe medsebojne izpopolnitve pa zatirajo ali zanemarjajo. Ob tako umetno razpaljenih pasemskih nasprotjih pozabljajo prizadeti tako na eni kakor na drugi strani na to, kar jih medseboj veže — socialni interes, skupna materialna beda, obče človečanske pravice — in pozabljajo tudi na to, da bi se ravno tiste npravstvene vrednote, ki jih vsebuje vsak narod po svojih dobrih naravnih osobitostih, če se medseboj zložijo v smotreno višjo enoto, le še bolj povzdignile in prišle celotno do svoje veljave! Da na to pozabijo, pa je ravno v interesu gospodujočih slojev, ker jim zelo olajša gospodarsko izkoriščanje tistih, ki žive odzdelaj in hrepene kvišku, pa ne morejo razbiti plotov, ki jih same ločijo v nebroj taborov.

Bila bi neznanstvena demagogija, ako bi hotel kdo trditi, da se to vrši popolnoma hoté, ker je kapitalist od šovinističnega omamila ravno tako opojen, kakor proletarec; toda velika razlika je tu v tem, da nacionalni boji v sedanji svoji obliki nikoli ne rušijo skupnih interesov kapitala, pač pa razedinjujejo delovne sloje, redno okrepljajo reakcijo, »svete alijanse«, in ovirajo resnični kulturni in socialni napredek, kojega nujni predpogoj je končna duhovna enota človeštva in mirna kooperacija narodov v to svrhc. Nihče n. pr. ne bo danes več trdil, da so si brahmani nalašč izmislili,

da oni izvirajo iz Brahmove glave, vojaški stan iz njegovih prsi, trgovski in poljedelski iz spodnjih delov božanstvenega telesa, čudre in čandale pa kot izvržek človeštva iz njegovih nog, da tako hoté utemeljijo suženjstvo v prid izvoljene kaste. Teorija izvira iz splošnega, vsem slojem svoj-skega barbarskega naziranja o namenu, smislu, postanku in razvoju svetovnega ter družabnega reda; teorija se nehote sklada s prakso in ta s teorijo. Razbil je tudi ni kakšen čandala, ampak kraljevski sin Buddha. Kastovstvo pa obstoja še danes, zato ker se duhovno preobražanje človeštva splošno vrši zelo počasi in se ovire premagajo navadno po daljših periodah v obliki velikih socialnih prevratov, na kar se notranji mirni razvoj vrši dalje na novi, naenkrat in čez noč doseženi stopnji. Do tega pride tudi v Indiji potom nacionalnega gibanja ghandizma. Pomniti pa je, da bo to gibanje pomenilo resnični kulturni napredek ne samo Indije, temveč celega sveta, le, ako ne pripomore do nadvlade enemu razredu, ako se pod nacionalnim geslom ne ohrani ali celo poveča gospodarska eksploatacija enih od strani drugih, ampak če istinito npravstveno povzdigne in socialno osvobodí ves narod in ga postavi tako v zavestno službo vesoljnega človeštva.

Tako narodi drug drugemu pomagajo osvoboditi se od nasilja, naj prihaja od zunaj, od tujca, ali iz lastne srede; naj bo fizično ali pa naj izvira iz lastne npravstvene nedovršenosti. Brez teh najvišjih smernic pa plemenski boji služijo nujno le interesom tistih, ki morejo nadvladati druge pod pogojem, da se le-ti npravstveno, kulturno in gospodarsko ne dvignejo in ne premagajo zlih krvnih nagonov, oziroma ne osmislijo nacionalnih razlik in iz tega izvirajočega tekmovalja s kakšnim npravstvenim vesoljskim nazorom, težečim za bogohoteno končno harmonijo narodov. (Glej Izaijo.) To pa bo samo omogočeno po preureditvi družabnega reda na čisto novih načelih: ali kolektivističnem, ako ne zaduši docela vsega zasebnega podjetja, ali združnem ali podobnem, kot najsrečnejši podlagi, na kateri bodo mogle najti razmaha npravstvene sile krščanskega vesoljstvenega nazra.

VI.

Zadnjih npravstvenih smernic sožitja narodov v človeški družbi bi navsezadnje danes tudi najradikalnejši nacionalist ne tajil; nasprotno: če kaže, odeva sam svoje nacionalne postulate v moralno obleko. Le, če je že popolnoma očitvidno, da se nacionalne pretenzije ne dajo nikakor spraviti v sklad z moralo, morajo pomagati znana materialistična in samó v materialističnem smislu razumljiva gesla, počenši od Heraklitovega pólemos patér pánton do Darwinovega struggle of life, Nietzschejevih aforizmov o pravici močnejšega, laškega sacro egoismo itd. itd. Tudi resnično ali navidezno dobri kristjani se neredkokrat le preradi damo zavajati od njih in modrujemo časih popolnoma v tem duhu, češ, vse to, kar zahteva ideal humanitete, je pač le ideal, ideali pa so pač samo — ideali. Kako se s tako mentaliteto izpodkopujejo korenine ne samo idealu gole naravno-moralne humanitete, ampak samemu krščanstvu, ki ga na ta način sami mečemo med staro šaro nedosegljivih utopij, se pri tem komaj zavedamo. Ali smo res že tako daleč zašli, da so nam moralni zahtevki krščanstva dobri, kadar nam služijo, da se sami branimo proti krivici — da so nam pa gola utopija in

me glene sanje, ko se sklicuje nanje tisti, kateremu mi prizadevamo krivico? da v tem slučaju narodne boje proglašamo za absolutno nujni zakon iz razumnih bitij sestojече človeške družbe? da so nam škodljivi sanjači tisti, ki pridigujejo narodnostni mir? da svoje lastne zavojevalne težnje povzdignemo v kategorijo moralnih zakonov, katerih ni najti v dekalogu? Tisoč let pred Kristusom je bil našim pradedom idealni zahtevek, da so premaganege sovražnika v čast čogovom zaklali in ga potem požrli; kdor bi bil zoper ta nacionalni postulat nastopil, bi bil škodljivec svojega naroda. Danes imamo te nekđaj svete ideale za barbarizem. Zato sklepamo »idealisti«, da bodo naši potomci enkrat tudi na naše pretepe gledali s pomilovanjem.

Pri tej priliki bo le koristno, če opozarjamo na to, da je med vzroke marsikatero narodne borbe v srednji Evropi zlasti pred svetovno vojno šteti tudi ozko duševno obzorje. Med vzroke, pravimo; ker je seveda mnogo več drugih globljih; toda o tem vzroku se izplača tukaj nekaj več izpregovoriti. Naj bo tukaj vzročna zveza kakršnakoli, fakt je, da so se ljudje pred vojsko malo ali nič poznali, da pa se je po vojski, ko so prišli najrazličnejši narodi medseboj skupaj in se iz lica v lice spoznali, z elementarno silo pojavila splošna želja po mirnem sožitju. Kakšne pojme je imel pred vojsko n. pr. Madjar o Rusu ali Hrvat o anatolskih Turkih ali tirolski Nemeč o srbskem kmetu! Musliman je veljal za krvoločnega podleža, indski sepoj za degeneriranega izkvarjenca, Kitajec za sklop vseh nizkotnih nagnjenj, kar jih premore človeška natura; podobno so drugi o nas sodili. Treba se je le spomniti na vso predvojno nacionalno časopisje in literaturo, da se sprevidi, koliko krivde na tem je pripisovati zavestnemu podpihovanju nacionalnih strasti od zgoraj.

Navadno se pri tej priliki sliši izgovor, da zadene krivda na tem vse enako; ljudske mase ravnotako kakor gospodujoče sloje. V tem izgovoru je dosti hinavščine. Največjo moralno odgovornost nosi tisti, ki vlada; on nosi tudi odgovornost za moralno vzgojo ljudstva. V moderni državi, ki kakor angel varih človeka spremlja od rojstva do krste, še prav posebno; moderna lažidemokratska država je malodane za vse v polni meri odgovorna, ker svobodo in samoodločitev posameznikov omejuje na minimum. Država je tista, ki ne zida samo šol, ampak predpisuje vzgojo od abecede do doktorata in ji daje vsebino ter smer. In zato nosijo tudi za vzgojo nacionalnega čuvstvanja in njega smernic odgovornost vladajoči sloji. Treba je le opazovati ljudi različnih plemen, če se kolikortoliko osvobodijo privzgojenih nacionalnih predsodkov, če jih prižene skupaj socialna beda, če trpijo pod enakimi splošnimi neugodnimi razmerami — v veliki delavnici, v ujetniškem taboru ali že v vagonu — kako hitro se med seboj razumejo! Čuvstvo naravne simpatije je jače od mržnje, če se slednja ne goji namenoma; tega nam nihče ne bo oporekel, kdor pozna kaj več sveta, nego se vidi z domačega zvonika, in kdor ne živi popolnoma pod sugestijo naturalističnih nazorov preteklih dveh stoletij.

VII.

Treba je bilo ene najkrvavejših vojsk, ki je prizadela vse narode sveta, da so se zavedli potrebe, da mora vsak narod svoj posebni interes spraviti v sklad z vesoljskim npravstvenim zakonom, da se na ta način spravijo med seboj v sklad interesi vseh skupaj.¹ Dokler se človeštvo zopet ne

¹ Vse velike vojske, tudi če so po svojih najbolj vidnih direktnih vzrokih osvajačnega značaja, po svoji skriti providencialni vzročnosti in učinkih kažejo v smer duhovnega zedinjenja človeškega rodu (Aleksander, Džingiskan, Napoleon). One nehote spajajo narode, ponese kulturne pridobitve posameznih narodov od enega kraja sveta do drugega in ustvarjajo pogoje za razširjenje verskih in npravstvenih idej.

zedini v enem krščanskem občestvu, se je v to svrhu treba zateči k sredstvu Zvez naroda, ki se je res tudi ustanovila. Ta organizacija sicer ni samo nedograjena in nepopolna, ampak sloni deloma tudi na napačnih temeljih. Prvič je ustanova skupine držav-zmagovalk; njen ustanovni statut je naravnost organičen del verzajskega mirovnega diktata. Drugič ne obsega vseh držav sveta, celo ne nekaterih evropskih kulturnih držav. Tretjič narodi, ki nimajo svoje države, takozvane manjšine, ter oni narodi, ki se jim pod raznimi fikcijami odreka lastna narodna osobitost, nimajo v njej zastopstva. Potem ni zastopstvo širokih plasti naroda, niti imajo v njej besedo predstavitelji velikih kulturnih (verskih) organizacij. Poglavar največje historične moralne sile krščanskega sveta, papež, ni zastopan; pa tudi ne poglavarji drugih velikih historičnih cerkva in kultov, ako hočemo gledati stvar s širokega stališča.¹ Končno se Zvezi ne daje peremptorična kompetenca v zadnji instanci in efektivna moč, ker se buržoazna država slejkoprej krčevito brani žrtvovati princip svoje končne in brezpogojne samooblastnosti v vseh ozirih.

Kljub temu se nam zdi nujno potrebno, da vse socialne ljudske stranke Zvezo in njene idealne cilje podpirajo ter zaradi njenih deloma naravnost organičnih hib ne odrekajo sodelovanja na dani realni podlagi, ki se bo le s takim sodelovanjem potom razvoja mogla izpremeniti. Da je to stališče pravilno, v tem nas potrja II. internacionala, ki je zdaj tudi prišla do spoznanja, da ni v delavskem interesu, če se Zveza kot buržoazna ustanova načeloma bojkotira, kakor to dela še vedno III. internacionala. Zdi se mi tudi velikega programatičnega pomena, da je dr. Gosar v svojem v tej številki na drugem mestu objavljenem načrtu političnega programa, kakor si ga za S. L. S. zamišlja, postavil zahtevom ed-

podirajoč ograje plemenskega separatizma. S tem pa se ne sme opravičevati hoteno izzivanje k takim vojskam, kakor se ne sme hoteti zlo zato, ker po providencialni vročnosti more služiti tudi dobremu. Narobe; to nas navaja k misli, da vojska na ta način sama kaže, kako ji je mogoče odoleti, takorekoč negira sama sebe: »Ich bin die Kraft, die Böses will, doch Gutes schafft.« Etični zaključek more namreč biti spričo tega le ta, da mora stremljenje človeštva iti za tem, da na ta način nehote dosežene pogoje za duhovno zedinjenje človeštva uporablja za nadaljnje poglobljevanje te enote mirnim potom, čezdaljebolj izločujoč orodja nasilja, ki svojo vlogo vrše »per accidens« in zamenjujoč jih z orodjem socialne pravičnosti in ljubezni, ki dela dobro po svojem bistvu. Kajpada se vojske ne moremo in tudi ne smemo izogniti, kadar moramo le-te nravstvene dobrine braniti proti zli volji, katera bo iz sedanjega vesoljskega reda bržčas uničena šele ob drugem prihodu Zveličarja sveta.

¹ Neki funkcionar Z. N. mi je v zasebnem pogovoru dejal, da so vsi edini v tem, da bi papežu pristojalo odlično mesto v Zvezi, da pa sta dve oviri: Italija in pomislek, da bi potem tudi druge verske organizacije zahtevale zastopstvo. Odgovoril sem mu, da je moje skromno osebno mnenje, da je mir med narodi tak etičen postulat, da v tem oziru med najrazličnejšimi velikimi historičnimi kulti, neizvzemši celo nekrščanskih, ne more biti nobenega nasprotja, ampak je plemenitega sodelovanja za tak cilj le želeti. Katolicizem bi tu po svoji imanentni težnji po univerzalizmu, po zedinjenju vseh dobrih sil človeštva, prišel še posebno do veljave. To je seveda moje nekompetentno mnenje.

narodnega fora za končno razsojo v najvišjih kulturnih (verskih), narodnih in socialnih zadevah. S tem hoče v program stranke izrecno uvesti načelo, ki ga je poudaril Benedikt XV. in zdaj tudi Pij XI., ki ob priliki ruskega vprašanja z občudovanja vredno širokostjo in svobodo pogleda priznava mednarodnemu foru tudi pravico in dolžnost, varovati versko svobodo vsake pozitivne etične vrednote vsebujoče konfesije po posameznih državah.

VIII.

Te misli so se nam izlile v pero ob priliki kongresa Lige zveze narodov, ki se je vršil začetkom tega meseca v Pragi. To je čisto zasebna organizacija, ki pa vrši važno pomožno prosvetljalno funkcijo za namene Z. N. Kdor razume naše tukaj razloženo stališče, bo vedel zavzeti pravilno stališče napram nesporazumljenjem, ki so se na tem kongresu pojavila, in bo vedel ločiti odkritosrčne namene od neizgovorjenih dejanskih nagibov tako na strani onih, ki so pravice manjšinskih narodov zagovarjali, kakor na strani onih, ki so se jim pod raznimi pridržki upirali. Treba je luč in senco na obe strani enako porazdeliti. Glavno je duh, ki navdaja zastopnike narodov in s katerim pristopajo k reševanju narodnostnega problema. To se vidi v porevolucijski Rusiji, kateri se je posrečilo to vprašanje rešiti manj s formalno dovršenimi juridičnimi ustavnimi in upravnimi formulami — katere zapadni Evropi prizadevajo tako velike težave — kakor z resnično, širokosrčno toleranco, ki je ruskemu narodu odnekdaj v tako eminentni meri svojska. Ta duh je — bodisi zavestno bodisi podzavestno — krščanski, oziroma, še točneje rečeno: le v krščanstvu se najdejo najgloblji in najbolj učinkoviti ljubezenski motivi za npravstveno osmišljenje narodnostnega problema.

Dr. I. Samsa:

Naša srednja šola in socialna misel.

V naši državi se pripravlja zakon za preureditev srednje šole. Pred seboj imamo »Načrt zakona za srednje šole v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev«, ki ga je izdelal glavni prosvetni odbor in poslal tudi slovenskim profesorjem v pretres. Ta načrt hoče vpeljati enotno srednjo šolo za celo državo; srednja šola bi se delila v nižji tečaj (od 1. do 4. razreda) in višji tečaj (od 4. do 8. razreda). Nižji tečaj bi bil po celi državi enak in enoten, višji pa bi obsegal tri vrste šol: gimnazijo (sedanja humanistična gimnazija z latinščino in grščino), realno gimnazijo (nekoliko latinščine, moderni jeziki, fizika, matematika) in realko (z realnimi predmeti: fizika, matematika, prirodoslovje).

Po tem načrtu bi bilo učenje starih jezikov, latinščine in grščine, zelo v ozadje postavljeno, v velikem obsegu pa bi se gojile realne in tehnične vede, to so vede, ki usposabljujejo človeka za uporabo naravnih sil:

srednješolci se bodo učili računstva, fizike in kemije, o strojih in njih uporabi, pripravljali se bodo za inženere, agronome in trgovce, torej za vse tisto, kar dviga in širi kapitalizem. Prav je to, v Jugoslaviji vsega tega potrebujemo. A bojimo se, da bo pri tem pouku prava srčna, socialna izobrazba premalo dobila. Stroj je brez srca in številke so brezčutne. Če bomo poučevali mladino samo o strojih, vretenih, o kolesih, o pari in elektriki, bomo imeli pač vedno boljše tovarne — a tudi vedno hujši kapitalizem in vedno manj socialne pravičnosti, vedno manj socialnega čuta, če ne bomo dali mladini tudi prave srčne vzgoje, če ji ne bomo privzgojili socialne pravičnosti, ljubezni do trpečega sobrata.

Ali pa pouk iz grščine in latinščine nudi to socialno izobrazbo?

Da, in sicer v dvojnem oziru.

Prvič jezikovni pouk že sam po sebi nudi idealnejšo, višjo izobrazbo, bolj neguje izobrazbo srca nego pouk v drugih, realnih predmetih. Naj navedem, kaj pišejo o tem »Delavske Novice« 2. marca 1922: »Zadnje čase se med šolskimi strokovnjaki v Jugoslaviji bije hud boj med dvema strujama: vladna struja bi rada vse naše gimnazije modernizirala, odpravila pouk starih klasičnih jezikov in vse šolstvo centralizirala (realna gimnazija); humanistična struja pa bi rada ohranila dosedanjo gimnazijo s starimi jeziki. Dosti resnih strokovnjakov je za humanistično izobrazbo, ker je idealnejša. Tudi zapadni civilizirani narodi imajo humanistične vzgojne zavode. Zato tudi našemu proletariatu ne more biti vseeno, če se ves naš pouk osredotoči po Pribičevićevem načrtu; s tem bi se izolirali od zapadnega naprednejšega proletariata. V meščanski družbi ostanejo dosedanji učni zavodi tudi za proletariat važni za višjo izobrazbo. Naj bi tudi v Belgradu prišli do spoznanja, da se kultura in omika ne dasta centralizirati!«

Če se pouk v latinščini in grščini tako omeji, kakor to predvideva predlagani načrt, potem bo srednješolska vzgoja postala popolnoma materialistična. Ne da se tajiti, da so zlasti grški pisatelji, ki se bero v gimnaziji, polni idealnega etičnega zanosa. Grška žaloigra (Ajshil, Sofokles) ima vodilno misel: Bogovi so nad teboj, od njih si popolnoma odvisen. Prvi grški zgodovinar Herodot izraža prepričanje: Bogovi vladajo svet in vodijo usodo narodov in držav; preko mej, ki so narodu in državi dane po naravi, naj se narod ne skuša dvigniti (Peržanske vojne!). In kaj naj rečemo o grških modroslovcih, o Sokratu, Platonu, Aristotelu, o teh najbolj krščanskih izmed poganskih modrijanov? Ti možje so se borili koncem koncev za iste npravne dobrine, za katere se bori danes krščanski socializem proti materialističnemu kapitalizmu. Poslušajmo Sokrata, ki je obsojen na smrt in se tako-le zagovarja: »Atenci, vi pravite, da naj vas več ne vznemirjam s svojimi pridigami o npravnosti in o skrbi za dušo. Toda, prijatelji, jaz ne morem drugače, tako mi Bog ukazuje, in jaz mislim, da je ta moja služba božja, ki jo izvršujem, za vas največja dobrota. Saj nič drugega ne delam, kakor da mlade in stare opominjam, naj ne skrbe toliko za telo, pa tudi ne za

premoženje, kakor za dušo, zakaj ne pride krepost iz premoženja, ampak iz kreposti pride premoženje in vse druge dobrine posamezniku in družbi.« Ni li v teh Sokratovih besedah izražen temelj in končna rešitev socialnega vprašanja? Da, v Platonovem in Aristotelovem svetovnem naziranju se je dvignila grška kultura do najvišje stopnje, do katere je sploh mogla poganska kultura priti. In prav to, da se nauki teh poganov o svetu in človeku in njegovem namenu v bistvu ujemajo s krščanskimi nazori, daje tej poganski literaturi in kulturi sploh trajno vrednost, ker je to obče človeško. In da bi ravno naša jugoslovanska mladina te občečloveške etične vzgoje, ki jo je krščanstvo spopolnilo in potrdilo, ne potrebovala? Ko jo v vseh drugih naprednih državah (n. pr. na Francoskem) še potrebujejo?

Latinski in grški pisatelji, ki naj jih naš dijak na humanistični gimnaziji čita, pa nam nudijo tudi zanimiva poglavja iz socialnega vprašanja. Ta poglavja so tem bolj mikavna, ker se gibljejo v preprostih oblikah in razmerah in so zato tem razumljivejša in poučnejša. Nauk o državi in družbi, ki ga uvaja novi načrt v srednjo šolo, se dá najnaravneje in najlepše navezati na grške in rimske državne razmere. Tu imamo različne vladavine, različne ustave, stanovske boje, boj rimskega proletariata (boji Grakhov!), agrarno reformo, kapitalizem (latifundije), korupcijo rimskega plemstva, absolutizem rimskih cesarjev, propast držav in postanek novih — vse kakor danes pri nas. Rimska zgodovina proti koncu republike in za časa cesarjev je naravnost ogledalo današnjih evropskih razmer, ki na nas mogočno vplivajo. Naj navedem zgled: Okoli l. 100. pr. Kr. so se Rimljani vojskovali z numidijskim kraljem Jugurtom v Afriki. Prebrisani Jugurta je kmalu spoznal, da so rimski gospodje za denar dostopni, podkupoval je kar po vrsti; ko je nekoč v Rimu spet dobro opravil, je vzkliknil: »Cel Rim dobiš za denar in ga uničiš, da le kupca najdeš.« Ko človek to bere, se domisli na marsikaj iz naše sedanjosti. Rimski zgodovinar Tacit opisuje skrajno pokvarjeni čas absolutizma rimskih cesarjev in suženjsko lizunstvo njihove okolice; posledica: razpad mogočne rimske države. Ali ne moremo iz tega tudi mi črpati zdravilnega nauka?

Če je zgodovina učiteljica življenja, tedaj nam ravno grška in rimska zgodovina kaže, da bogastvo in politična moč na sebi nista trden temelj narodov in držav, ampak notranje etične vrednote, poštenost in pravičnost. To so tista životvorna spoznanja, ki jih naj naš dijak črpa iz grškega in rimskega slovstva. In ravno to je napaka novega učnega načrta, da ta humanistični pouk preveč prikrajšuje in ga hoče z manj vrednimi predmeti nadomestiti.

A še drugo veliko napako ima ta šolski načrt, to je ta, da verouka v višjih razredih (od 5. do 8. razreda) nima med učnimi predmeti. Človeku, ki ne pozna mišljenja tistih ljudi, ki so ta načrt sestavljali, ni prav lahko umljivo, zakaj so verouk izpustili. A za naše slovensko ljudstvo mišljenje avtorjev načrta ne more biti merodajno. Zanje je morda verouk in pravoslavje le okrasek in opora narodnostne ideje. Nam je religija živ-

ljenska sila, studenec naše moči, korenina in kvas obstanka. Mi vidimo v religiji najvišje in najpopolnejše udejstvovanje življenja. Naše kmetsko in delavsko ljudstvo pa vidi v religiji tudi najtrdnejšo zaščito proti krivičnemu kapitalizmu in proti brezobzirnemu absolutizmu. Brez vere ni nikake prave in trajne poštenosti in pravičnosti. Nikar ne govorite: »Človek ima vest in poštenost tudi brez vere.« Človek ima vest, a ima obenem tudi samoljubje, in ta egoizem je nenasitljiv, neutешljiv, vidi samo sebe, ne pa drugih. Človek brez vere si kaj hitro ustroji vest po svojih egoističnih nagonih, da se mu zdi vse to prav in pošteno, kar njemu ugaja. Je-li tudi drugim prav, kaj to njemu mar. Pravičnost, vest, dolžnost — te stvari so prazne besede, ki si jih vsak po svoje tolmači, če niso potrjene od nekoga, ki je nad človekom, ki je od njega neodvisen in ki ima nad njim popolno oblast. Brez vere ni dolžnosti in odgovornosti, zato brez vere ni prave vzgoje, zato šola brez vere in brez Boga ni nikaka šola in je bolje, da je ni. Gorje našemu narodu, če bomo svojo mladino začeli vzgajati brez vere in brez Boga! Padli bomo v materializem in nenravnost in — propadli.

Naši vladni in tudi nekateri profesorski krogi hočejo kar na svojo roko in po svojih nazorih reformirati šolo; pri tem pa nič ne vprašajo tistega, čigar last je mladina in šola, to je ljudstvo. Mladina in šola ni last države in ne učiteljev in profesorjev, ampak je last naroda. Naš narod pa je veren in hoče vero ohraniti, ker jo potrebuje. Zato pa hoče naš narod, da se mu tudi mladina vzgaja v verskem duhu tudi v srednji šoli. Zato pa brezverske šolske načrte in brezversko šolo odklanjamo v imenu naroda in v imenu socialne misli.

Ivan Bukovnik:

Odnos dela in kapitala.

V avstrijski republiki se je poleti 1919 vpeljal takozvani tekoči mezdni sistem (gleitende Lohnzulage, sliding scale wage), ki ureja delavske mezde periodično na podlagi indeksnih števil. Ta mezdni sistem, ki že na prvi pogled dobro odgovarja načelu socialne pravičnosti, je po dveletni skušnji naletel na sistematični odpor buržoaznih ekonomov in uprav zadnje tedne je kapitalistični svet započel veliko kampanjo proti njemu. Glavni razlog proti sistemu se more oblikovati tako: Sistem sliding scale ovira proizvodstvo, in če se trajno uveljavi, bo proizvodstvo stopnjema nazadovalo in bo neizogibno sledila popolna gospodarska desorientacija.

Problem je boj za obstanek med delom in med kapitalom. Poudariti hočem samo dva momenta: gospodarski in npravstveni moment boja za sliding scale.

1. Marx je s svojo teorijo o nadvrednosti nepobitno dokazal, da se kapital množi le na ta način, da se proletariatu ne izplača popolni ekvivalent njegovega dela. Proti tej teoriji se buržoazna nacionalna ekonomija sklicuje na dejstvo, da so pri gospodarskem proizvodstvu soudeleženi trije činitelji: narava, kapital, delo — in da se dosledno proizvod mora razdeliti sorazmerno med vse tri gospodarske činitelje. Zdrav razum se pa upira taki delitvi. Čeprav vsi trije činitelji sodelujejo pri proizvajanju, jih vendar ne moremo staviti v isto vrsto, ker sta kapital in narava le m r t v a t v a r, ki naj po naravnem pravu služi vsemu človeštvu (cf. Gen. 1, 28) in ju zato ne smemo staviti v isto vrsto z delom; delo je edini aktivno-regulativni faktor v proizvodstvenem procesu in mu gre zato ves proizvod.

Tega načela pa kapital nikdar ni udeležil. V prvi razvojni dobi se je kapital posluževal vseh sredstev, da si je zasigural čim večji del nadvrednosti. Pa tudi v poznejši dobi je izkoriščeval neomejeno ne samo moški proletariat, temveč tudi ženske in otroke tekom 12—16 urnega delavnika. Šele ko so v minulem stoletju države pričele omejevati delavnik, je kapitalizem zamislil druge izkoriščevalne metode: skušal je uvesti intenzivnejše delo, izpopolnil tehniko in ekonomiko delo itd., da je povečal proizvodstvo (prim. Taylorjev sistem). Nobena moderna zakonodaja pa ni mogla izbrisati s kapitalizma pečata krvoseštva: nehigienske delavnice vplivajo kvarno na delavca, prenaporno delo ga predčasno izmozga, vse proletarsko potomstvo nosi na sebi vidni znak telesne manjvrednosti.

Da je kapitalizem k r v o s e s l j u d s t v a, dokazujejo ogromne življenske žrtve delavskega razreda. D a n n e b e r g (Das sozialdem. Programm, Wien 1921, 46 s.) navaja o tem sledeče podatke: V Avstriji je 1901/1910 bilo 10.879 smrtnih ponesrečenj med delom in 289.478 težko poškodovanih, medtem ko je v bitki pri Königgrätzu padlo le 5328 Avstrijcev. V Nemčiji je bilo v četrstoletju (1886—1911) med delom usmrčenih 190.662 delavcev, težje ranjenih 2.214.314, torej dokaj več kot je padlo Nemcev v francosko-nemški vojski (28.268 mrtvih in 88.488 ranjenih). Pri gradnji železnice v Braziliji je umrlo 1913 pri izvršitvi 330 km proge 16.000 ljudi. M y e r s (Geschichte der grossen amer. Vermögen 1916, 781) poroča, da je Interstate Commerce Commission ugotovila, da je 1888—1907 bilo usmrčenih pri delu 53.046 železničarjev in ranjenih nad 800.000; v rudnikih pa je bilo 1897—1910 skupno 25.223 smrtnih slučajev.

Pa tudi gospodarsko izkoriščanje proletariata v neposredni preteklosti je bilo n e č l o v e š k o. Kapital se je mogel tako bujno razvijati le, ker se je proizvajanje vršilo izključno pod vidikom dobička in ker si je kapital znal zasigurati velik del nadvrednosti dela. Znani katoliški mislec K l u g (Lebensbeherrschung I, Paderborn 1920, 88 s.) navaja te-le statistične podatke: 3000 angleških kapitalistov in veleposestnikov je 1892 imelo 340 milijonov mark dohodkov; pri njih uslužbeno delavstvo

pa je pri vsem napornem in nevarnem delu v rudnikih zaslužilo skupaj le 300 milijonov mark. Povprečni letni dohodek kapitalista 113.340 mark, delavca pa samo 1000 mark! Otroci so zaslužili v Nemčiji pred vojno: v industriji igrač dnevno 10—12 pfenigov, drugod 18—30; v papirnicah 4—20, odnosno 50; v industriji gumbov 4—30 itd. — V Avstriji je 1911 40 ljudi imelo nad 1 milijon kron dohodkov, 25 milijonov ljudi pa le do 23 kron tedenske mezde (Danneberg o. c. 65). Objektivna statistika bi brez dvoma mogla ugotoviti, da je to splošen pojav v kapitalističnem sistemu.

Zato se v moderni dobi vrši ves delavski boj proti kapitalu v tem pravcu, da si proletariat pribori realni eksistenčni minimum in da se uvede človečansko načelo v delovno razmerje, ne glede na to, ali je to s kapitalističnim sistemom gospodarsko združljivo ali ne. Važno je vprašanje, če je proletariat že dosegel realni eksistenčni minimum. Sodbe o tem vprašanju se ne strinjajo. Ex-komisar ogrske sovjetske republike Varga meni, da se je delavski položaj v dobi modernega kapitalizma izboljševal (Wirtschaftspolit. Probleme der prol. Diktatur, Moskva 1921, 21). Socialist R. Calwer je v »Frankfurter Zeitung« (febr. 1908) dokazal, da so v Nemčiji mezde 1895—1906 narastle za 37½%, cene pa le za 22½%. P. Schrijvers pa v »Manuel d'économie politique« trdi, da je nominalna mezda sicer naraščala, a ne sorazmerno s cenami. Vprašanje je torej treba presojati bolj po krajevnih gospodarskih območjih. V splošnem se more sigurno trditi le o nekaterih kategorijah delavstva, da se je njihov položaj trajno izboljševal; o velikem odstotku delavstva pa moramo to zanikati. Zato se ne morem pridružiti mnenju onih, ki Marxovo teorijo o vedno večjem osiromašenju proletariata (Verelendungstheorie) smatrajo za že premagano (tako n. pr. Klug o. c. III 146). Danneberg (o. c. 64) jo razlaga tako, da kapitalisti postajajo vedno bogatejši, medtem ko se delavstvu položaj bistveno ne izboljša. Kako dvomljive so sodbe o splošnem izboljšanju delavskega položaja, dokazuje ta-le statistika: V Avstriji so 1900—1909 mezde narastle za 21%, cene krompirja, piva in koksa za 30—35%, sladkorja, kruha in masti za 40%, zelenjave za 50%. Značilno za najnovejšo dobo je to-le: v Gottesbergu (Šlezija) je 1909—1912 konsum govejega in prešičjega mesa precej nazadoval, konsum konjskega pa napredoval (od 171 na 259), še bolj pa pasjega (od 6 na 74!); tudi na Dunaju in po drugih mestih je konsum konjskega mesa rapidno naraščal (Danneberg o. c. 61—62). To dokazuje, da Marxova teorija ni čisto brez dejanske podlage.

Nastane pa glavno vprašanje: Ali je gospodarsko izvedljivo, da kapital dovoli celokupnemu proletariatu realni eksistenčni minimum? Proletariat stremi danes za boljšim življenjem (standard of life) ko v preteklosti, ker je v vojni mnogo pretrpel in se iz vojne vrnil z zelo ojačeno socialno zavestjo. On zahteva, da se v proizvodstvenem procesu izvede strogo

načelo socialne pravičnosti. Tej zahtevi pa kapital ne more ustreči, če noče izpodkopati sam svojega obstoja. Razlog je jasen: Kapital živi od nadvrednosti dela; če dovoli proletariatu boljši standard of life ko pred vojno in splošno uvede sistem sliding scale, se ipso facto obsodi na počasno hiranje. Tu je jedro sedanje krize kapitalizma. Trenutno bi se kriza mogla zaježiti z zvišanjem proizvodstva, kar pa je zelo težko izvedljivo, če upoštevamo neracionalni ustroj kapitalističnega proizvodstvenega procesa in dejstvo, da je vojna uničila nebroj gospodarskih dobrin in da kapital danes životari od fiktivnega kapitala brez solidne gospodarske podlage. Gospodarsko ozdravljenje kapitalističnega sistema je možno le, če se moderno izkoriščevanje proletariata in konsumenta le še ojači.

2. Velevažno pa je npravstveno vprašanje, če sme kapital neomejeno izkoriščati proletariat in konsumenta pod pretvezo gospodarske smotrenosti.

Pravilen odgovor na to vprašanje je mogoč šele, če se rešijo naslednja vprašanja:

a) Osredotočevanje kapitala se bliža svojemu vrhuncu. Deloma je že izveden monopol nekaterih milijonarjev nad posameznimi vrstami surovin in proizvodstvenih sredstev, deloma pa se vrši osredotočevanje v rokah maloštevilnih spekulantov. Klug (o. c. III 162 s.) piše, da so pred 1910 ameriški trusti obsegali 10.020 podjetij z ogromnim kapitalom 31.672.160.744 dolarjev. 0·3% prebivalstva je imelo 20% narodnega premoženja (med njimi milijarderji: Vanderbilt, Gould, Harriman, Hill, Rockefeller, Morgan, Carnegie), drugih 8·97% nad 51%; 91% prebivalstva pa je imelo le 29% narodnega premoženja. Harriman n. pr. ima nad $\frac{1}{3}$ železniškega omrežja Unije s 114.000 nastavljenici in je v ravnateljstvu 41 najvažnejših industrijskih podjetij in bank. Steel Corporation je 1910 obvladala 54·7% surovega železa, 54·3% jekla itd., tobačni trust 90% proizvodstva, Standard Oil Company 86·5 $\frac{1}{3}$, sladkorni trust 51%, mesni 45% itd.; samo Morgan in Rockefeller imata ca. 36% bogastva Unije v svoji »interesni sferi«. V Evropi osredotočevanje kapitala še ni amerikanizirano, a razvoj gre v tej smeri (Stinnes itd.). — Takih gospodarsko-lastninskih razlik etika ne more odobravati in bilo bi absurdno samo predpostavljati, da je tak razvoj v skladu z npravstvenimi načeli.

b) M a m o n i z e m. Ves proizvodstveni proces kapitalističnega sistema je v službi dobička; proizvodstvo napreduje, če je dobiček zadosten; če pa ni dobička, nastopi gospodarska kriza.

c) Proletariat je v kapitalističnem sistemu le n a v a d e n s t r o j. Kar se je v moderni dobi storilo za proletariat na polju socialne zakonodaje za izboljšanje delovnih pogojev, je le delo socialnega duha, ki je reagiral na nečloveško izkoriščanje proletariata.

Če k tem socialno-nravstvenim vprašanjem pridenemo še zaključek gospodarskega momenta, da je ozdravljenje kapitalističnega sistema pravičnim potom neizvedljivo, mislim, da kapitalizma noben npravstveni sistem sploh ne more zagovarjati. Kapitalistični sistem kot tak ne more udejestiti najbolj temeljnih zahtev socialne npravstvenosti, živi od nadvrednosti dela, goji oboževanje dobička in zla-tega teleta in ponižuje proletarijat na stopnjo navadnega stroja.

Zato se mora težišče vseh npravstvenih prizadevanj človeštva na socialnem polju osredotočiti na veliko vprašanje sedanjosti: na socialno-npravstveno preroditev človeške družbe, ki naj udejesti nov dru-žabni red — brez kapitalizma.

Dr. A. Gosar:

Načrt političnega programa.¹

a) Splošna načela.

Država je socialen organizem. Njene naloge, njena oblika in notranje uredbe morajo odgovarjati vsakokratnim kulturnim, gospodarskim in socialnim raz-meram naroda. Vsa oblast v državi izhaja neposredno iz naroda in mora njemu služiti.

b) Ustava.

V mejah Jugoslavije se mora združiti vse ozemlje, čigar prebivalstvo se po načelu samoodločbe za to izreče.

Narodnim manjšinam se morajo po načelu popolne enakopravnosti zajamčiti vse pravice.²

Jugoslavija naj bo ustavna in parlamentarna država.³ Njen poglavar naj bo samo formalni nosilec državne oblasti in predstavitelj države na zunaj.

Poleg zadev, ki so z bistvom edinstvene države nujno združene — ena ustava, eno državno ozemlje, eno državljanstvo z enakimi državljanskimi pravicami, ena državna oblast, ki se očituje v zakonodajni, upravni in sodnijski funkciji, dalje

¹ Osnovna kulturna in socialna načela, ki naj bi tvorila podlago programa SLS, kakor tudi popoln osnutek njegovega gospodarskega in socialno-političnega dela sem objavil pod naslovom »Programatične misli« s komentarjem v »Nar. Gospo-darju«, letnik 1920 in 1921. — Ker imam premalo prostora na razpolago, podajam tu samo besedilo političnega programa brez komentarja, ki bi bil seveda tudi tukaj nujno potreben. Samo k onim točkam, ki bi utegnile povzročiti kako načelno nesporaz-umljenje, sem dodal kratke opombe. Kljub temu smatram, da je objava tega osnutka, če-tudi v tako nepopolni obliki, potrebna, ker je skrajni čas, da dobe pristaši stranke popolno sliko, kako je, oziroma, kako naj bi bil zamišljen njen celotni politični program. Razume se tudi, da je s tem otvorjena o osnutku diskusija, ter bomo, kolikor nam bo le prostor dopuščal, morebitne pomisleke ali protipredloge radevolje priobčevali. Kot avtor osnutka si pridržujem samo pravico podajati k posameznim točkam naknadno komentar, kar utegne biti za diskusijo pomembno vsled tega, ker tiči za nekaterimi iz liberalno-demokratske ideologije vzetimi izrazi v mojem predlogu popolnoma nov pomen, ki na prvi pogled ni očitaven.

² Ta izraz ima tu čisto aritmetičen pomen in ne onega iz liberalne ideologije, ki je števileno manjšinske narodnosti degradirala v kulturnem in političnem pogledu na drugo stopnjo, ločujoč »gospodujoči«, »državotvorni«, »državoohranjujoči« narod od »manjšinskega« kakor nekaj manj vrednega.

³ Ta ustavnost in parlamentarnost ni mišljena v smislu liberalnodemokratskih (bolje: liberalnih lažidemokratskih) načel. (Glej spodaj predlog o ustroju parlamenta in njegovem delokrogu!)

ena oblika vladavine in en nosilec državne oblasti, kakor tudi ena pravica zastopstva in sklepanja pogodb v političnih in carinsko-trgovskih odnosih s tujimi državami ter končno ena oborožena sila — naj bi bile — kolikor je to brez škode za razvitejšo pokrajino mogoče — za vso državo enako urejene tudi one druge zadeve, pri katerih zahtevajo to skupni interesi države in pokrajin, v prvi vrsti: denar, državni dolgovi, monopoli in sploh skupne finance ter last in uprava za vso državo važnih prometnih sredstev (železnice, plovstvo, pošta, telegraf, telefon), dalje vse civilno, kazensko, zemljiško in strokovno (obratno-industrijsko, trgovinsko, menično, bančno, borzno, pomorsko, rudniško itd. pravo ter vsa zakonodaja v ostalih čisto političnih zadevah, kakor domovinstvo, svoboda kretanja, policija (potni predpisi, nadzorstvo nad tujci itd.) zborovalna in združevalna svoboda, tisk itd.

Glede vseh ostalih zadev naj bi se, kolikor so za vso državo pomembne in važne, z okvirnimi zakoni določile enotne načelne smernice. To mora veljati zlasti glede vse zakonodaje, ki se tiče stanovsko pravnih zadev (poljedelsko, obratno-industrijsko, trgovsko, uradniško (uslužbeniško), delavsko pravo, dalje stanovsko pravo kulturnih delavcev ter odvetniški, notarski, zdravniški, inženirski red itd.), ali pa razmerja cerkvá do države, prosvete, zdravstva, socialne politike ter organizacije uprave in sodstva.

Za pokritje skupnih financ naj bi država imela poleg dohodkov iz svojih resorov in podjetij pravico, uvesti v prvi vrsti enoten, splošen ter progresiven premoženjski davek in za tem po potrebi tudi progresiven davek na dohodke od dela. Vsi ostali davki, vključivši trošarino, naj bi pripadali pokrajinam in upravnim entam nižje vrste, ki bi morale imeti poleg tega pravico, nalagati po potrebi doklade na državne davke.

V okviru označenih meja morajo imeti kulturno in gospodarsko enotne, po možnosti zaokrožene pokrajine v državi — med njimi Slovenija kot posebna enota — popolno politično in gospodarsko avtonomijo z lastnimi ljudskimi zastopi ter iz njih vzeto in njim odgovorno vlado. Enako morajo tudi v okviru pokrajin poedine upravne enote nižje vrste, okraji in občine, imeti kar najširšo samoupravo z ljudskimi zastopi, ki naj bi nadzirali upravo ter odločali o kulturnih, gospodarskih in socialno političnih zadevah njihovega področja.

Politična uredba države se mora v mejah možnosti ločiti od gospodarske. Osrednji parlament, ki mora biti radi tega sestavljen iz dveh koordiniranih (vzporejenih) zbornic: politične in socialno-ekonomske, naj odloča v plenumu obeh zbornic samo o sklepanju političnih in carinsko-trgovskih pogodb s tujimi državami, o vojni napovedi in mirovnem sklepu ter o vsakoletnem državnem proračunu.

Vsa ostala zakonodaja se mora porazdeliti po svojem značaju med obe zbornici. Delokrog **politične** zbornice naj bi na podlagi tega obsegal:

a) p o p o l n o zakonodajo glede sledečih zadev:

1. čisto politične zadeve,
2. vse civilno, kazensko, zemljiško in strokovno pravo,
3. vojska in mornarnica;

b) o k v i r n a zakonodaja glede

1. razmerja cerkvá do države, pravic in dolžnosti verskih družb,
2. prosvete,
3. organizacije politične in finančne uprave ter sodstva.

V delokrog **socialno-ekonomske** zbornice pa bi spadala:

a) p o p o l n a zakonodaja glede

1. denarja, monopolov, državnih posojil ter vseh finančnih poslov, ki se tičejo vse države,

2. prometnih sredstev, ki so za vso državo važna;
- b) o k v i r n a zakonodaja glede
1. vseh stanovsko pravnih zadev (stanovska prava, odvetniški, notarski itd. red ter organizacija stanovskih zastopov),
  2. razlastitve ter socializacije naravnih dobrin in gospodarskih podjetij; organizacije ter nadzorstva produkcije, prodaje in konsuma važnih potrebščin (gospodarski sveti!),
  3. strokovnega šolstva,
  4. zdravstva, socialne politike,
  5. zavarovanja.

Vsaka zbornica bi pošljala svoje sklepe drugi v odobritev ali morebitno spremembo. Ako bi po trikratni izmeni predloga ne prišlo do sporazuma, bi odločil o njem celokupni parlament v plenumu obeh zbornic.

V skladu z načelom enakih pravic in dolžnosti vseh državljanov brez razlike spola ter vseh stanov in slojev bi morale biti volitve v politično zbornico splošne, enake, direktne in tajne. V socialnoekonomsko zbornico pa naj bi po porporcu direktno in tajno volili posamezni stanovi polovico poslancev, polovico pa bi jih poslane vanjo kot svoje zastopnike pokrajinske stanovske zbornice.

V pokrajinske zbornice naj bi se polovica poslancev volila po načelih za volitev v osrednjo politično zbornico, polovico pa bi jih po proporcu poslane vanjo pokrajinske stanovske zbornice.

Verske družbe, ki po svojem bistvu ne nasprotujejo človeški družabnosti, morajo biti svobodne in enakopravne ter v svojih zadevah od države popolnoma neodvisne.

Vsled velikega pomena, ki ga imajo take družbe za socialno življenje, mora država njihovo svobodo in enakopravnost čuvati ter v vseh zadevah, ki se gajo v njihov delokrog, ravnati dogovorno z njimi.

V slučaju, da bi iz kateregakoli vzroka ne prišlo do sporazuma, ne sme država glede njihovih članov ničesar določiti, kar bi nasprotovalo njihovim verskim načelom.

c) Uprava.

Notranja politična uprava se mora v smislu samoupravnih načel v vseh stopnjah in panogah tako urediti, da bodo imeli vsi stanovi in sloji po svojih zastopnikih odločilen vpliv nanjo in da se bodo pri nameščanju vodilnega uradništva upoštevale ljudske želje. Zato naj bi se poleg županov, ki jih občinski odbori popolnoma svobodno izbirajo, zlasti tudi okrajni načelniki postavljali izmed primerno usposobljenih uradnikov po predlogu okrajne skupščine, ki naj bi imela tudi pravico zahtevati, da se odpokličejo s svojega mesta.

Da se birokratizem v upravi kar najbolj omeji, se mora pisarniški aparat kar najbolj skrčiti in poenostaviti. Kot pravilo naj velja, da se vse vloge sproti rešujejo, najkasneje pa v določenem kratkem roku, po čigar preteku se morajo stranke takoj obvestiti o vzrokih, vsled katerih se njihova vloga ni mogla rešiti. Uveljaviti se mora načelo, da se smejo kvalificirane uradniške moči uporabljati samo za posle, ki zahtevajo tako kvalifikacijo. Svobodnemu preudarku uradnikov se mora pustiti več prostosti, obenem pa se mora pojačiti tudi njihova odgovornost.

č) Prosveta.

O splošno- in versko-etični vzgoji dece in mladine morajo svobodno odločevati starši in njih namestniki, oziroma verske družbe, katerim pripadajo učenci. Ostalo socialnoetično in umsko vzgojo pa mora država uravnati tako, da ne nasprotuje religiji učencev.

V vseh javnih ljudskih in srednjih šolah mora biti verski pouk obligaten.¹

Vsak moralično neoporekljiv državljan mora imeti pravico, snovati v okviru splošnih zakonitih predpisov šole. Zasebnim šolam, ki vršijo naloge državnih šol, se mora priznati pravica javnosti in država mora k njihovem vzdrževanju pripjevati stroškom primeren odstotek, ki naj ga določi zakon.

Vse javne šole morajo biti brezplačne.

Država mora skrbeti, da bo ljudskošolsko učiteljstvo ne le umsko, marveč tudi socialno sedanjí kulturni stopnji in socialnim razmeram našega naroda primerno izobraženo.

Pouk v vseh ljudskih in srednjih šolah se mora tako uravnati, da bo v prvi vrsti odgovarjal praktičnim potrebam življenja ter bo učencem bistril pogled za pravilno opazovanje in umevanje pojavov kulturnega, gospodarskega in socialnega življenja. Podeželske ljudske šole morajo imeti zato drugačen, svojemu posebnemu namenu odgovarjajoč učni program in drugačen one v mestih in industrijskih krajih. Srednješolski pouk naj bo v prvi polovici učne dobe za vse šole kolikor mogoče enak in šele v drugi polovici naj bi se poučevali taki predmeti, kojih znanje je potrebno samo za določene stanove.² Pravni študij se mora zlasti za upravne uradnike tako preurediti, da ne bo obsegal samo poznavanja norm, marveč bo poleg pregleda kulturnega, gospodarskega in socialnega stanja in razvoja s posebnim poudarkom njegovih smeri gojil zlasti tudi zmisel za ljudske

¹ Za brezkonfesionalne otroke to seveda ne more veljati, kajti za odgojo otrok vobče so v prvi vrsti odgovorni njihovi starši. Država lahko namene in delovanje staršev v tem pogledu dopolnjuje, ne sme pa jim nasprotovati, razen kadar je to iz družabnih ozirov nujno potrebno. Dokler pa pušča družba svojim članom, da smejo odklanjati sleherno konfesijo in javno nastopati kot brezkonfesionalci, ter ne smatra, da bi to nujno nasprotovale njenim interesom, toliko časa tudi ne more odrekati brezkonfesionalnim staršem pravice, da odtegnejo svoje otroke verskemu pouku ter jim dajo kot nadomestilo nekaj nekonfesionalen splošnoetičen pouk. S tem seveda ni rečeno, da je tak »nekonfesionalen splošnoetičen pouk«, ki dejansko ne bi niti zavedno niti nezavedno temeljil na verskih načelih, sploh možen. Navidezna nedoslednost, ki tiči v tem, ako ga kljub vsemu vendarle dopustimo, izvira z logično nujnostjo iz priznanja popolne verske, odnosno brezverske svobode. To priznanje samo na sebi je čisto teoretično gotovo napačno ter zgrešeno, kajti resnično in dosledno brezverstvo je kot plod neomejenega svobodomiselnosti izrazilo antisocialno, torej s socialnega vidika nedopustno. V praktičnem življenju — in program politične stranke se mora nanj nanašati — je stvar seveda povsem drugačna. Tu namreč ne gre toliko za to, ali človek formalno pripada kakí konfesiji ali ne, marveč za to, kako živi, to je, ali se ravna po kakih (versko)moraličnih načelih, brez ozira na to, ali priznava njih verski izvor ali ne. Dejanski pa se čisto dogaja, da tisti, ki formalno ne pripada nobeni konfesiji, vendarle ne živi nič slabše, ali pa celo bolje nego marsikateri zunanji pristaž te ali one konfesije. Brezkonfesionalnost je v takem slučaju prav tako samoprevara, kakor je pripadništvo k veri čisto laž in hinavščina. Zaradi tega ni mogoče — vsaj danes ne več — v praktičnem političnem življenju brezverstva kratkoma prepovedati in torej tudi ne a limine zavrniti zahteve po brezkonfesionalnem pouku, ne da bi pri tem razmotrivali, odkod so njegove prvine vzete.

Praktično pri nas, kjer tvori brezkonfesionalnost zelo redko izjemo, ni potrebno naglašati te misli izrecno v programu samem, kajti družba ni dolžna upoštevati izjemno mišljenje in nazore vsakega posameznika, odnosno dejanski neznatnega števila svojih članov ter prevzemati zaradi tega nerazmerno velike žrtve. Omogočenje brezkonfesionalnega splošnoetičnega pouka v vseh ljudskih in srednjih šolah, kjerkoli bi se pojavil kak brezkonfesionalni otrok, pa bi brezdvomno zahtevalo — ako vzamemo to tako resno, kot je potrebno — toliko intelektualnih in moralnih žrtev, da bi jih bila družba dolžna prevzeti samo tedaj, če bi to zahteval sorazmerno velik del njenih članov. Dotlej pa mora stati načelno na stališču obveznega verskomoralnega pouka za vse otroke. Seveda pa ne more brezkonfesionalnim staršem braniti, da poskrbijo sami svojim otrokom primeren nekonfesionalen splošnoetičen pouk, katerega sme — ker gre tu za nekaj novega, še ne preizkušenega — nadzirati v negativnem in pozitivnem smislu, to je, ne samo, da ne nasprotuje človeški družabnosti, marveč tudi, da jo v zadostni meri goji.

² To je seveda mišljeno tako, da bi izenačenje pouka ne pomenilo nazadovanja ter degradacije naših šol na nivo onih v nekaterih pokrajinah naše države.

potrebe. Enako se mora tehnični študij agronomov, inženirjev, kemikov in drugih pripravnikov za voditelje velikih gospodarskih podjetij spopolniti s sociologijo in njenim zaključkom odgovarjajočo narodnogospodarsko politiko.

d) Sodstvo.

Da se počivi in utrdi med ljudstvom zaupanje v sodstvo, se morajo zlasti v višjih instancah strogo sodnijske funkcije (sojenje, razsojanje) poveriti dobro plačanim, vseh drugih obveznosti prostim neuradniškim sodnikom. Sodniki-uradniki naj opravljajo po možnosti samo ostale sodnijske posle.

Država naj skrbi, da si vzgoji primerno število ženskih sodnikov in državnih pravdnikov, ki bodo sodelovali pri presojanju ženskih deliktov.

Smrtna kazen se mora odpraviti.

f) Zunanja politika.

Država mora delati na to, da se na temelju popolne narodne enakopravnosti ustanovi mednarodna zveza s primerno izvršilno oblastjo. Za vse mednarodne spore naj se uvede obligatorno razsodišče. Za vse države naj se določi maksimum stalne vojske.

Zveza narodov naj čuva iz načelne enakopravnosti izvirajoče pravice narodnostnih manjšin brez izjeme.

Po mednarodnem pravu naj se tajnim mednarodnim pogodbam odvzame veljavnost.

Vsa zakonodaja v varstvo neposedejočih delavnih slojev in socialna politika naj se mednarodno uredi.

g) Bramba.

Dolžnost aktivnega vojaškega službovanja mora veljati brez izjeme za vse, ki so tega zmožni. Službena doba naj se kar najbolj mogoče skrči. Uvede naj se milica.

Da se stroški za vzdržavanje vojske kolikor mogoče zmanjšajo, se mora pri vojski odpraviti zlasti vse, kar služi zunanjemu lesku vojske. — V slučaju resnične potrebe mora država skrbeti za družine vpoklicanih.

Pregled.

Kongres Lige Zveze narodov.

Začetkom tega meseca se je vršil v Praži kongres Lige zveze narodov. Te Lige ne gre zamenjati s Zvezo narodov, ki je na osnovi verzajske mirovne pogodbe ustanovljena oficijelna organizacija v svrhu pomirjenja držav in narodov, varstva mednarodnih pogodb, poravnave mednarodnih sporov in razsodbe v takih sporih, kakor tudi varstva narodnih in socialnih pravic. Zveza narodov ima stalni sedež z generalnim tajništvom v Ženevi ter svoj Svet zveze narodov, v katerem sedijo dozdaj samo še zastopniki Anglije, Francije, Italije in Japonske, dočim so v Zvezo samo pripuščeni še drugi narodi; to se pravi, razen bivših nevtralnih izgleda, da ni več znatnih ovir, da ne bi mogle biti v kratkem sprejete tudi vse takozvane premagane države, predvsem Nemčija, Amerika in Rusija nista čla-

nici Zveze. Pod Zvezo spada tudi zvezno razsodišče v Haagu ter mednarodna delovna konferenca za mednarodno delavsko zakonodajo. Liga pa je privatno udruženje, ki ima svoje podorganizacije skoro po vseh državah in je na zadnjem kongresu sprejela medsedelegate ne samo različnih dozdaj še nezastopanih držav, ampak tudi narodov, ki nimajo lastne države. Liga je torej zgolj kulturna organizacija, ki pa vsled svojega ugleda in razprostrtosti po celem svetu veliko vpliva na organizacijo Zveze narodov.

Liga je že na svojem preteklem kongresu v Bruslju načela vprašanje zaščite narodnih manjšin in je tozadevni odsek proučil material, na podlagi katerega je njeja predsednik sir Dickinson predložil praški skupščini iz 9 točk sestojajočo resolucijo, ki je bila tudi sprejeta v svrhu, da se predloži Zvezi narodov. Bistveno se resolucija glasi:

Splošna načela.

Mednarodna važnost vprašanja **narodnih, jezikovnih in verskih manjšin**, ki se nahajajo v vseh državah v večjem ali manjšem obsegu, zahteva z ozirom na ohranitev trajnega miru in pravičnosti na vsem svetu, da se to vprašanje še pred končno rešitvijo od strani Zveze narodov reši potom medsebojnega sporazuma vseh držav. Ta sporazum naj bi obsegal: jamstvo, da se zakonodaja v prid manjšin ne bo omejevala; enakopravnost manjšin pred sodišči in pred upravnimi oblastmi; svobodo uporabljanja lastnega jezika pri pouku v šolah, pri izpolnjevanju verskih dolžnosti in v javnem ter zasebnem življenju; spoštovanje običajev in pravic manjšin, ki niso v nasprotju z državnimi interesi.

Za izpolnjevanje pogodb.

Z ozirom na dejstvo, da so nekatere države pripoznale Zvezo narodov za zaščitnico manjšin s pridržki, ki Zvezo narodov ovirajo pri izpolnjevanju njene moči, je Liga mnenja, da se vse države, ki ne bi izpolnjevale pogodb, obtožijo pred mednarodnim sodiščem, ki je že konstituirano.

Avtonomija manjšin.

Kjer so narodne manjšine kompaktno naseljene, naj se jim v smislu demokracije pripozna vseskozi in lojalno **popolna avtonomija**, v kolikor je združljiva z javnim državnim redom. (Angleški izvornik pravi še bolj določno: **Self Government Local**).

Pritožbe manjšin.

Manjšine imajo pravico, da prijavijo vse **pritožbe potom svojih lastnih zastopnikov naravnost Zvezi narodov**, pri kateri naj še ustanovi stalna komisija, ki bo imela pravico, na licu mesta se prepičati o njihovi utemeljenosti.

Uradni jezik.

Kjer so narodne manjšine naseljene v večjem številu kompaktno, naj se prizna njihovem jeziku popolna enakopravnost državnemu jeziku, ker švicarski primer dokazuje, da princip **več uradnih jezikov** ni nezdržljiv z uspešnim vodstvom javnih zadev. Kjer so manjšine raztresene, naj se njihovem jeziku prizna oficijelna značaj pri vseh razpravah in uradnih objavah.

Pouk v šolah.

Kjer je praktično izvedljivo, naj se šolski otroci poučujejo v njihovem materinskem jeziku.

Zoper sprejetje te resolucije so se na to izjavili na skupščini delegati Češkoslovaške, Jugoslavije, Romunije, Poljske in ruskih emigrantov. Utemeljili so to tako s tehničnimi razlogi kakor s stvarnimi. V prvem oziru so se sklicevali na to, da je predsednik — Italijan Ruffini — dal resolucijo na glasovanje, preden so mogli priti do besede vsi priglašeni

govorniki, v drugem pa na to, da resolucija krši načelo suverenitete države, ter so sejo demonstrativno zapustili. Na sledeči seji je češkoslovaški senator še enkrat pojasnil stališče delegatov omenjenih držav in od svoje strani predlagal drugo resolucijo, o kateri pa skupščina ni hotela več razpravljati, vzdržujoč Dickinsonovo resolucijo. Brabčeva resolucija se bistveno z Dickinsonovo popolnoma sklada, ogiba se pa pojava narodnega »selfgovernmenta« in naglašja, da morajo manjšine preje lojalno priznati državo, preden jim le-ta prizna kakšne narodne pravice. Češka delegacija pa se je tudi pritožila zoper to, da je narodnovarstveni odsek Lige razpravljal o pritožbah, ki jih je naslovila nanjo revolucionarna slovaška organizacija, ki stoji pod vplivom Madjarske, katera da je hotela Ligo izrabiti v svoje politične namene. Sploh so delegati Č.-S., SHS, R. in P. smatrali Dickinsonovo resolucijo — ne da bi dvomili o dobri veri predlagatelja in skupščine — fakično naperjeno zoper po njih zastopane države in za orodje, katerega so se mislili zlasti češki Nemci, vzhodnogališki Ukrajinci, Madjari itd. poslužiti pri Zvezi narodov proti tem državam.

V debati je Belgijec La Fontaine poudarjal na sebi čisto pravilno načelo, da se mednarodna ureditev narodnostnega vprašanja ne sme smatrati za kršitev suverenitete posameznih držav, ker se je že verzajska pogodba, ki so jo vse v poštev prihajajoče države podpisale, postavila na stališče mednarodne kompetence v tem oziru. Izrekel je tudi pomenljivi stavek: »Vlade so za svoja dejanja odgovorne pred celim človeštvom.« Švicarski delegat Picot je pokazal na zgled Švice, v kateri da sploh ni narodnih manjšin, ker so vse v vsakem oziru enakopravne, ne glede na število ali druge ozire plemenskega, historičnega itd. značaja. Nekateri delegati pa so se tudi izjavili za preložitve telega vprašanja, in sicer iz razloga, da gre tu za dograditev človečanskega prava, torej za problem, ki zahteva temeljite proučitve (La Pradelle).

Zanimiv je bil tudi referat del. Bougle iz Francije, ki se je zavzel za enakopravnost črnega, žoltega itd. plemena. Zanimiv namreč zato, ker se je angleški delegat Elliot izjavil protij! Še bolj zanimiv pa zato, ker je nato v svrhu pojasnitve vseh nespozumljenj japonski delegat dejal, da se pravzaprav ne zahteva popolno pravno izenačenje plemen, temveč le to, da se ne oropajo vseh pravic!...

Svoje načelno stališče smo izrekli v tozadavnem članku o narodnostnem vprašanju v tej številki. F. T.

Važen političen moment v Bolgariji.

Te dni se v Bolgariji odigravajo važni politični dogodki. Po svetovni vojni se je polastil vse oblasti kmetski učitelj Aleksan-

der Stambolijski iz Slavonice na čelu svoje kmetijske stranke. Njegovo geslo je razredna samovlada kmetijskega ljudstva. Njegovi nasprotniki so meščanske nacionalistične stranke na eni in komunistični mestni proletariat na drugi strani, pa tudi del kmetškega proletariata. Takoj po vojni je bilo stališče enérgičnega Stambolijskega izvanredno trdno, zlasti meščanstvo, ki je bilo krivo vojne, je moralo popolnoma utihniti. Komuniste je Stambolijski užugal s terorističnimi metodami. Dasi Stambolijski še danes trdno stoji, ker njegova najbolj trdna opora obstoji v točnem izpolnjevanju obveznosti napram zmagovalcem, to je v odločno miroljubni, vsako misel na revanšo odklanjajoči politiki, — se je opozicija proti njemu prav v zadnjem času začela okrepjati. Meščanske stranke ga sovražijo najbolj zaradi obvezne neodkupiljive osebne splošne delovne dolžnosti in še drugih radikalnih socialnih reform, ki jih namerava izvesti, in so začele proti njemu agitirati pod geslom, češ da iz Genove ni prinesel redukcije reparacijskega dolga. (Zavezniki so obljubili to vprašanje proučiti.) To je preračunano na bedo mas, posebno v mestih, kjer silno trpijo pod neznošno draginjo (menda so v Sofiji, sredi kmetške dežele, življenski produkti dražji nego na Dunaju). Agitacija se je posluževala tudi dejstva, da velevlasti niso prevzele skrbi za begunce iz Makedonije in Trakije, katerih ni veliko menj kot 400.000. Najbolj občutno vprašanje pa je vprašanje presteга izhoda na Egejsko morje, to je teritorialne priključitve Dedeagača Bolgariji, ki je antanta ne reši in noče rešiti, dasi je najvitalnejše za Bolgarijo in vzrok, da se gospodarsko nikakor ne more popraviti. Buržoazija (cankovisti, narodnjaki in demokrati) se je opirala tudi na to, da je pri zadnjih volitvah v občinske odbore razmerje strank bilo 40% meščanskih : 40% kmetških : 17% komunistov : 3% socialdemokratov.¹ Računala je tudi na vranoglove, ki so bili pripravljeni poseči z orožjem v državljansko vojsko.

Stambolijski je bil na ta puč pripravljen. Slaba stran njegove stranke je njeno razmerje do komunistov, ki v njenem programu ni nikakor utemeljeno, izvira pa iz tega, da skuša v Kmetški stranki dobiti premoč selska buržoazija. Stambolijski je to izprevidel, zato je svoje bivanje v Genovi uporabil za to, da se približa komunistom s posredovanjem ruskega delegata Rakovskega, ki je po rodu Bolgar in dobro poučen o balkanskih razmerah. Na ta način se je njegovo stališče med »bednoto« ojačilo, zlasti zato, ker se vsled neodjenljive politike

Francije v Bolgariji čezdalje bolj množijo pristaši orientacije v smeri proti Rusiji. S komunisti je sklenjena »treuga Dei«, glavne vranoglove so poslali čez mejo, komunisti so celo zopet priredili svoj kongres v Sofiji in buržoazija je užugana. Stambolijski pa je po svojem povratku priredil kongres kmetške stranke v Sofiji, na katerem je lahko pokazal na to, da šteje stranka 150.838 članov, organiziranih v 3393 organizacijah. Ministrski predsednik je rabil zelo ostre besede in zagrozil meščanski opoziciji z uničenjem. Značilno za sedanje razmere pri naših sosedih je, da se je Stambolijski očitno obrnil proti carju, kakor se obrača proti kralju tudi opozicija v Romuniji ali vazelizeli v Grčiji. To se pravi, da so politična tla na Balkanu slejkoprej zelo vroča.

Kongres se je otvoril 28. maja, je bil impozanten (udeležencev je bilo okoli 40.000) in je trajal tri dni. Razpoloženje Kmetške stranke se dobro razvidi n. pr. iz sledečih programatičnih napisov v sprevodu: »Vsa zemlja je last obdelovalcev« — »Smrt odurohom« — »Mi zahtevamo diktaturo kmetškega ljudstva« — »Kmetje vseh dežela, združite se« — »Naj živi kmetško združništvo« — »Zahtevamo ljudsko sodstvo« — »Car caruje, a ne vlada« — »Naj živi samovlada ljudstva« — »Od Save do Črnege in Egejskega morja žive Jugoslovani« — »Naj živi antanta vseh slovanskih narodov«. — Kot gostje so bili navzoči bivši poljski ministrski predsednik Vitoš v imenu poljske (kmetške) ljudske stranke, ki je v svojem pozdravu slavil bolgarsko kmetško stranko kot začetnico kmetške politične organizacije v Evropi, ter dva delegata čeških kmetov, Machata in profesor Mahnik.

V govoru ministrskega predsednika so zanimive besede, naslovljene na kralja, katerega dolžijo konspiriranja z buržoazijo in oficirji bivše armade. »Evo, kako se mi obračamo do kralja: Ti boš caroval, toda ne vladal. Ti nisi car strank, temveč delovnega ljudstva. Mi ne bomo nikoli postali palačna stranka. Toda mi ne bomo trpeli, da bi car sledil pogubnim potom prejšnjih suverenov. Gospod, ti boš caroval tako dolgo, dokler boš imel zaupanje in zaslabo večine ljudstva, ki te bo lahko imenovalo za predsednika republike, če bo hotelo. Gospod, mi ne gledamo nate kakor na suverena stare, ampak kakor na carja nove Bolgarije, ki ne pozna druge suverenitete razen ljudske.« Kjer se sme še vlade tako obračati na carja, je zavest demokratizma gotovo na visoki stopinji. — Zanimivo je tudi, kar je povedal Stambolijski številno navzočim kmeticam: »Volivna pravica ženskam se bo priznala. V prvi vrsti jo dobe vdove, katerih moške so padli na bojišču in so zdaj samostojne gospodinje, da bi te rodbine bile v parlamentu zastopane. Drugič morajo dobiti volivno pravico vse samostojne ženske, ki delajo bodisi na

¹ Tu se je zgodila bržčas pomota; zdi se nam namreč, da je odstotek meščanskih strank vsaj za polovico previsoko naznačen, ker smo neke drugod brali veliko nižjo številko, ki je pa ne pomnimo. — Uredn.

kmetih bodisi v industriji. Razen teh dveh naslovov pa obstoja za volivno pravico samo še eden, da imajo namreč ženske otroke, pol tucata najmenj. (Veselost.) To ni za smeh, kajti ta pogoj bo prisilil meščanke, ali da grejo delat ali pa da bodo imele otroke. Ždaj se potegujejo razna buržoazna ženska društva za volivno pravico, toda vprašajte, kaj te gospe delajo, in videli boste, da niti delajo niti imajo otrok. Mi se držimo pravila čebel: čebele, ki ne delajo, se uničijo in vržejo iz panja.« — Glede zunanje politike je Stambolijski izjavil, da so glavne težkoče Bolgarije premagane, da se ni bati nobenega konflikta z nikomer in da Bolgarija ni sklenila nobene pogodbe, tudi ne s sovjetsko Rusijo, kakor klevečejo nasprotniki Bolgarije (se razume: Jugoslavija, Romunija in Grčija). — »Če pa bi nas prisilili, da storimo to, kar je nemogoče (odplačilo reparacij v nezmanjšani meri in določenih obrokih), pa ne bomo povišali davkov, ampak bomo posegli po premoženju onih krogov, ki so zakrivilo vojno.« — Sploh je napovedal Stambolijski buržoaziji boj na nož.

Resolucije, ki jih je sprejel kongres, 1. protestirajo proti kontroli, ki jo izvršuje medzavezniška reparacijska komisija svojevoljno nad bolgarsko zakonodajo (komisija si lasti pravico vplivati na proračun in zahtevati zvišanje davkov), 2. odobrujejo miroljubno politiko Stambolijskega, 3. zahtevajo, da se kralj ne vtiaka v vlado, da se vsi socialni zakonski predlogi sprejmejo in obstoječi strogo izvajajo ter vsa mesta uprave od najvišjih do najnižjih zasedajo z ljudmi, ki imajo zaupanje ljudstva itd. — V strankarskem oziru zasluži pozornost sklep, da se izvoli najvišje strankino sodišče, katerega naloga bo preiskovati delovanje ministrov, poslancev ali drugih funkcionarjev, ki so se na odgovornih javnih mestih pregrešili zoper načela, pravila in sklepe stranke. Iz govorov kmetskih delegatov se vidi, da je gospodarsko stanje dežele težko (rapidno padanje vrednosti denarja, inflacija, dražinja, deficit), da pa se je vsled tega razpoloženje kmetskih mas obrnilo le še bolj na levo.

Zanimivo je tudi to, da obstoja konflikt med vlado in cerkvijo, to je svetim sinodom pravoslavne bolgarske cerkve. Neposredni povod h konfliktu je menj važen; globlji vzrok bo najbrž zahteva mnogih strankarjev, naj se spriče neravnovesja budžeta, obremenjenega po reparacijskih odplačilih, poseže po premoženju cerkve.

Vse to je povzročilo v Belgradu precejšnjo nervoznost, kar je razvidno iz tega, da je vlada SHS po dogovoru z Rumunijo in Grčijo, poslala v Sofijo noto, ki jemlje za povod nek vpad bolgarskih komitašev v makedonsko ozemlje. Vlada g. Pašiča je gotovo izbrabila v to svrhu prestiž, ki si ga je pridobila vsled ojačenja male antante povodom posvetovanj jugoslovanskih, čeških in romunskih državnikov v Belgradu ob

priliki kraljevske svatbe. Stvar pa je gotovo tudi v zvezi z ojačenjem Poincaréjeve politike po genovski konferenci, katere se v prvi vrsti poslužuje male antante v svrhu izvedbe svojega političnega zamisla. Kljub temu ni verjetno, da bi se mogla s tem oslabiti pozicija Stambolijskega, ki ima tudi svoje prijatelje, zlasti v Angliji in Italiji, ki z Bolgarijo računata za bodočnost, pa tudi v Franciji.

Kongres komunistične stranke v Sofiji, ki se je vršil nekaj dni po kongresu kmetske stranke, je obnovil zahtevo po federaciji kmetsko-delavskih republik na Balkanu.

Gibanje kmetske stranke v Bolgariji zasluži veliko pozornost. Med njim in razvojem Radičeve seljačke stranke je opaziti nek zanimiv paralelizem. Istočasno ko je Stambolijski po svojem povratku iz Genove ubral v Sofiji levičarske strune, je Radič podal neko ruskim sovjetom zelo simpatično izjavo v nekem listu. Srbska zemljoradniška stranka pa ima tudi z bolgarsko zveze. Pod trdo skorjo povojnega kapitalističnega reda delujejo dalje ognjeni potoki ljudskega gibanja, katerih napetost postaja tem večja, čim večji je pritisk nanje. Dobro za kapitalizem je le to, da se te sile niso dozdale zlepe v eno samo strugo. Dr. B. (Belgrad).

Režim zlatega diktatorja v Romuniji.

»Zlati diktator«, kakor v Romuniji imenujejo milijarderja Bratianu, je marca meseca izvoljeni parlament odgodil do jeseni. Vzrok je bil združeni vehementni nastop opozicije — socialistov, zanastov, sedmograske avtonomistične stranke, Besarabcev in Madjarov — proti ministrskemu predsedniku in njegovi vladi. Bratianu se je bilo posrečilo to, kar morebiti še nobenemu šefu nobene vlade, da je namreč kot zaupnik kroge šel v volivni boj s stranko 10 poslancev, pa prišel pred parlament z 250 mandati! Lahko si je misliti, kako so se te volitve izvajale. Ni čuda, da je opozicija, ki je z vso gotovostjo računala na podavljajočo večino, vsled tega vlado z nezasišano srditostjo napadla in se tesno zedinila, dočim so dozdale opozicionalne stranke druga drugo huje pobijale nego katerakoli izmed njih vlado. Bratianu vlada zdaj takorekoč sam. Mož je splošno obsovažen in ne uživa niti tiste popularnosti, ki jo je imel prej diktator-general Avarescu; toda to ga malo moti, ker ima za seboj banke, industrijo in ves upravni aparat, ki mu je brezpogojno pokoren. Bratianu pa je tudi vaje vladati; o njegovi porodici pravijo Romuni, da je »vlado vzela za 99 let v najem«. Do jeseni hoče Bratianu urediti državne finance, vpostaviti transport, zboljšati valuto itd. Če ne z drugim, pa se bo lahko ponasal z malo antanto, to je z zvezo s Češko-slovaško in Jugoslavijo ter s prijateljstvom s Poljsko, kjer se zadnje čase tudi reakcija čedaljebolj okreplja. Bo li s tem oslabil opozi-

cijo, se bo videlo. Značilno je, da je boj vseh ljudskih elementov obrnjen naravnost proti kroni, ki jo opozicija demonstrativno takorekoč bojkotira. Če se Bratianova politika izjalovi, bo krona v malo zavidljivem položaju. Med režimskim kurzom v Romuniji, Jugoslaviji in Grčiji vlada uprav čudežna analogija. Zato pa se kažejo tudi podobnosti in nekake seveda nehotene konvergirujoče smeri v opozicionalnih strankah teh držav. Stari in novi Balkan bijeta boj za biti in nebiti.

D. B.

Srbski federalisti.

V »Slobodnem Domu« (Stjepana Radića), št. 25, 18. junija t. l., pripoveduje dr. Basariček o srbskem pesniku in mislecu, zdravniku dr. Svetislavu Stefanoviću nekaj zanimivih podrobnosti. Dr. Stefanović je že leta 1915 pisal o nalogah slovanstva nekako sledeče: Slovani imajo že v krvi težnjo za ravnopravnostjo in enakostjo. Išočoč in boreč se za svojo svobodo, se oni borijo obenem za osvoboditve vseh. Osvoboditve celokupnega človeštva, to je cilj; osvoboditve vsakega naroda, to je sredstvo v to svrhu. Slovansko mišljenje je diametralno nasprotno starorimskemu, ki vlada na zapadu in katero obstoja v sistemu ojačevanja enega naroda potom zaslužnja, oplenjevanja in uničevanja drugega. Ko se osvobode narodi, bodo padle meje, katere jih danes ločijo, in zmagalo bo človečansko načelo.

Leta 1917, ko se je na solunski fronti bil najljutejši boj, je Stefanović v svojih pesmih pobijal imperializem na obeh straneh, proklinjal vojsko, ki je pod lažnimi gesli uničevala največje dobrine, in napovedoval novo ero človeške zgodovine, ko se bodo ljudje klanjali ljubezni, a ne sili; oblastnikom pa je klical:

»Prokletstvo na vas, Močni i Silni,
na vas, Veliki i Jaki!
Što imate u rukama svojim
ma za trenut od trenutaka samo
sudbinu sveta!«

Po zmagi leta 1918 pa je v članku »Poslie svršenog djela« svojemu narodu zaklical te-le pogumne in pomenljive besede: »Bodimo modri: Naša slava je, da smo bili med prvimi in smo neomajno stali v borbi proti vsem zavojevalnim nameram vseh in vsakogar, in da smo v tej borbi vztrajali tudi preko lastnega propada. Ne zmanjšajmo je, ne zmaličimo je, ne omadežujmo je s pijanstvom zmagel! Čuvajmo se, zadušimo v sebi vse težnje zavojevanja, proti katerim smo se borili proti drugim: premagajmo sebe, podelimo sebi to največjo od vseh zmagel! Postali smo veliki ne zato, da jemljemo drugim, nego da damo drugim od svojega: od svoje slobode, za katero smo doprinesli žrtve, katere so nas posvetile kakor svetnike krščanstva; od svoje pravde in prava, ki se je pokazala močnejšo od vsakega nasilja. Zavedajmo se, da ni grše vlade nego je nasilna

nadvlada človeka nad človekom. In nič ni usodnejšega v zgodovini, nego je zavladanje naroda nad narodom, države nad državo, ene skupine ljudi nad drugo, bilo v plemenskem, bilo v gospodarskem in političnem pogledu. Imejmo čvrsto na umu, da so vsi propali, kateri so poskušali biti veliki, jemajoč veličino, pridobitve in imetje drugim; a večno veliki so ostali oni, ki so od svoje duhovne in materialne veličine dajali drugim — po nekem občem velikem zakonu zgodovine. Človeštvo je na pragu tega novega spoznanja.«

Dr. Basariček meni, da je tak glas velikega vpoštevanja vreden med narodom, ki je izraziti vojniški narod, ki je navajen samo na žvenket sablje, ki mu je najboljši razlog sila, ki so mu neprestane borbe vtile v dušo osvajačnega duha, čimbolj je rastla v njem želja, da se za prestano trpljenje kar najbolj odškoduje. Tem več je vredno, če se med tem narodom pojavijo take misli, kakor so gori navedene. »Ni dvoma,« sklepa, »da tudi večina srbskega naroda nosi v duši take misli, toda v politiki nima to učinkovite vrednosti, dokler govorijo v imenu naroda in ga vladajo Pašiči...«

To je zapisal Basariček kot komentar k članku dr. Stefanovića, ki ga je v isti številki objavil »Slobodni Dom«. Dr. Stefanović trdi v tem članku, da je srbski narod po svoji naravi demokratičen, republikanski in da se je baš v srbskem narodu prvič pojavila ne samo ideja splošnega osvoboditve vseh balkanskih narodov, ampak tudi misel na federacijo svobodnih balkanskih narodov ter spominja na velikega borca za te ideje: Svetozara Markovića. Današnje pojmovanje dinasticizma, birokratizem in »policaj-militaristični centralizem«, to je v Srbijo importirano. Stefanović je prepričan, da se kažejo povsod očitni znaki, da se hoče srbski narod tega osvoboditi.

Kakor sodi dr. Basariček prečno, tako sodi srbski pesnik-politik morebiti preoptimistično. Vsaj to ne bo čisto res, da je vse to v Srbijo naravnost in docela importirano. Sicer pa so vsi ti glasovi za današnji položaj zelo simptomatični.

Dr. B.

Mala antanta in Rusija.

O tem vprašanju je glasilo bolgarske vlade »Echo de Bulgarie«, 16. maja 1922, priobčilo zelo pomenljiv članek, iz katerega posnemamo te-le glavne misli:

Medtem ko mala antanta zaman išče enotne orientacije napram Rusiji, je Čičerin določno opredelil stališče Rusije napram vprašanju, katera se tičejo male antante, ko je omenil vilnsko, vzhodnjegalško, besarabsko, makedonsko, hrvatsko, črnogorsko in trakijško vprašanje. Nasproti temu je seveda mogoč ugovor, da so Čičerinu kot predstavitelju boljševiškega režima nacionalna vprašanja zgolj pretveza za dosego revolucionarnih ciljev. Toda mi vemo iz izjav Miljukova, da ima boljševiški režim za seboj

moralno oporo vsega ruskega naroda glede teritorialnih in gospodarskih interesov Rusije (vsaj kar se tiče onih, ki se križajo s poljskimi, rumunskimi in grškimi čisto gotovo). To naj bi mala antanta resno upoštevala.

Rusija zavzame zopet svojo vlogo kot velesila. Oblika njene zgodovinske politike pa se bo nujno opredelila po skupnosti razmer, ki jih bo našla na vzhodu in v centru Evrope. Če tam najde solidno utrjeni mir, bo njena politika nujno miroljubna; toda če bo postavljena pred razdore, sovražnosti in intrige, povzročene vsled nezadovoljnosti enih in nasilstva drugih, se bo caristična politika, ki je svojčas bila za nas tako usodna, ponovila v veliko škodo nas vseh.

Po politiki držav male antante se bo opredelila zunanja politika nove Rusije.

Dr. B.

Boj za in proti antanti v Angliji.

Anglija preživlja viharno borbo, ki jo bijeta dva tabora radi zunanje politične usmeritve. Silno oster, doslej nepoznan ton vlada v časopisju. Medtem ko »Times«, »Daily Mail«, sploh ves takozvani North-cliffov protinemški tisk neprestano po načrtu napada Lloyd Georgea radi politike na genoveški konferenci, ki je ogrozila zvezo s Francijo, ta »temelj svetovnega reda in miru«, stoji cel tisk koalicijskega centra, liberalnih disidentov in delavske stranke (Labour Party) za ministrskim predsednikom. Za angleško politiko je ta grupacija nekaj presenetljivega. Nič manj ne prese- neča globoka odločnost širokih množic, da se je treba brzo odločiti: ali s Francijo ali brez nje. Angležev se je polastila zagrenjenost proti Franciji, v duši Anglije se bije težka borba med čuvstvom zavezništva in razumom gospodarjev. Le kdor je videl zaprte tovarne in ugasle plavže Anglije in vojske brezposelnih v industrijskih mestih, razume to mučno borbo ljudske duše.

Številke govorijo strahoten jezik. Leta 1913. je bilo 2:6 odstotkov delavcev, članov strokovne zveze (Trade Union) brezposelnih, leta 1914. pa le 1:2%. Leta 1919. pa 3:2%, jeseni 1921 že 16:5% in januarja letos navaja uradna statistika 18:9% brezposelnih delavcev. To pomeni, da je od 12 milijonov zavarovanih delavcev dva milijona in en četrt ljudi brez dela. Najhuje zadeta je ladjedelska industrija (37:5% brezposelnih). Tudi kovinska industrija trpi, njena proizvodnja je dosegla leta 1921. le 47% predvojnje proizvodnje. Od 540 veleplavžev jih je obratovalo koncem 1921 ravno še 45. — Uvoz je padel od 1982 milijonov liver (1920) na 1086 milijonov liver (1921), izvoz pa je strmoglavil od 1557 milijonov na 810 milijonov liver. Silno je padel, predvsem vsled agitacije ghandistov, izvoz tkanin: od 295 milijonov liver (1920) na 125 milijonov (1921).

Beda je silno razsežna in trajna. V plavžni industriji so mezde padle s 170% te-

meljne plače leta 1919. na 36%. Kot blisk nam osvetli mračno sliko Anglije statistika tajništva policijskega ravnateljstva v Londonu, ki navaja, da je pozimi 1921 prenočilo na londonskih ulicah povprečno 184.000 oseb! In to v ledeni megli londonski! (Podatki po obzornikih »Smjena vjehi«, Paris, 25. februarja 1922 in »The financial Review of Rewiew«, London, marec 1922.)

Z vsemi silami se hoče Anglija izkupati iz te gospodarske nižave. Zunanja politika naj odpre trge, naj obudi mrtve zemlje — Rusijo in Nemčijo k življenju. S Francijo! brez Francije! to bosta bojna krika strank ob volitvah jeseni. In v taboru, ki hoče za vsako ceno sporazum z Rusijo, bo ob strani Lloyd Georgea manchesterski mladi in stari liberalizem in pa Labour Party, kateri je bil ravno sedanjí premijer zadal toliko težkih udarcev. Anglija nosi v plašču meč in oljko. Volitve pokažejo, ali bo šla zvesto ob strani sedanje Francije naprej v gospodarsko razsulo, ali bo obveljala Lloyd Georgejeva misel, da »Evropi brez Rusije ni živeti«.

Politicus.

Francoski imperializem v afriških kolonijah.

Za vsako imperialistično državo imajo kolonije dvojen pomen: so naravno polje za gospodarsko kapitalistično izkoriščanje in obenem nudijo velike zaloge človeškega materiala za militarizem. Navidezno države kolonije zasedejo iz prosvetljalnih ozirov — a prosvetljenje je le krinka, s katero se odeva imperializem.

Tudi s Francijo je tako. Poglejmo le njene kolonialne izkoriščevalne metode od blizu!

1830 je zasedla Algerijo. Zanimiv je bil režim lastnine pred okupacijo. Obstojali so trovrstni sistemi: melk, arch in habous. Dohodki posestev habous so pripadali kaki verski ustanovi; posestva melk so bila v zasebni lasti; zemlja arch pa je v smislu koranske postavodaje bila mohamedanska kolektivna last. »Zemlja je božja in njegovega preroka; pripada pa vam, ker vam jo je podelil,« pravi Koran. Zemlja arch je bila torej nekaka primitivna kolektivistična naprava; upravljala se je v interesu splošnosti takole: bej jo je odkazal posameznim rodovom, ki so jo razdelili med svoje člane; mogla se je podedovati; če je kdo umrl brez dedičev, se je izročila najrevnejšim; kdor je zemljo slabo obdeloval, se mu je odvzela; v nobenem slučaju pa se ni mogla prodati. Za francosko vlado pa je bila zemlja arch trn v peti. Že zgodaj je pričela pripravljati teren za kolonizacijo Evropejcev; zato je morala predvsem odpraviti napol občesrenjsko posest. Zakon iz leta 1863 določa, da člani »douarjev« morajo doseči zasebno posest zemlje. Zakon 26. julija 1873 pa že definitivno ureja lastninske razmere z določbo, da se režim posesti ravna po francoskem kodeksu. Tečaj

pa se je pričelo umetno razlaščevanje zemlje arch; kolonisti so stremili za tem, da postanejo veleposestniki; vlada pa je ob vsaki priliki štela koloniste in zapostavljala domačine.

Kolonizacija Algerije pa se ni vršila po zdravih načelih. Francoska vlada je favorizirala predvsem le velikega kolona, ki si je gospodarsko zasužnjil malega kolona in domačine. Vse amelioracije v pogledu poljedelske kulture in racionalnejših eksploatacijskih metod se izvrše le v kolikor so v interesu velikega kolonata. Sploh si veleposestniška kasta kolonistov prilašča izključno diktaturo nad zasužnjenimi domačini.

Pred polstoletjem so se v Algeriji naselili prvi kolonisti. Med njimi je bilo nekaj idealnejših pionirjev, ki so hoteli presaditi evropejsko prosveto na arabska tla. Boriti so se morali s klimatičnimi neprilikami in marsikdo je podlegel. Vrhtega je prevladoval konkurenčni zakon močnejšega. Kdor je prišel tja za večjimi gmotnimi sredstvi, si je lažje zasigural obstoj. Brezvestni elementi pa so tudi namenoma spekulirali s težkočami slabejših kolonistov — začela se je koncentracija posestev; kjer je pred desetletji živelo 30—50 kolonskih družin, živi danes pogosto samo par veleposestnikov.

Par konkretnih zgledov: V vasi Réunion je bilo 1885 75 družin. Danes pa je vsa posest v rokah treh veleposestnikov. — Vladni agrarni direktor Brunel je potreboval vodovod za svoje veleposestvo (3000 ha). Leta 1921 se mu je posrečilo, da so mu ga zgradili; delo je stalo več sto milijonov; stroške je prevzela vlada in povodnjevaški sindikat iz Chélifa — vodo pa sta morali odstopiti vasi Maklakoff in Charron!

Postopanje z Arabci se ravna po — »Faustrechtu«. Še leta 1871 je konstantiansko meščanstvo ob priliki nekega upora domačinov konstatiralo v nekem dokumentu tole: »Samo sila in nasilje moreta premagati njihovo naravo, jo popboljšati in jih naginiti, da spremenijo svoje obnašanje in omilijo svoje običaje.« Predstavniki francoskega režima razširjajo prosveto med Arabci z nasiljem in terorjem. V mešanih občinah so domačini skoro brezpravni, ponekod živijo celo pod odkrito vojaško diktaturo. Njih življenje je dostikrat odvisno od veleposestnikov. Umori Arabcev se večkrat sodnijsko niti ne zasledujejo ne. Obstojta tudi še kaznovanje celih vasi: če v gozdu nastane požar, se kaznuje z občutno denarno globo bližnja vas; l. 1911 so take kazni prinesle fisku nad 1.500.000 frankov.

Veleposestniki vzdržujejo umetno visoko ceno žita. Če je letina dobra, pustijo gniti v magazinih stotine kvintalov žita, samo da cena ne pade. Pri tem pa domačini stradajo in umirajo lakote. L. 1921 je stradalo nad 3 milijone domačinov in na stotine jih je umrlo lakote, drugi pa so uživali človeško meso — a evropska javnost o tem ni bila

informirana, saj se je godilo pod prosvetljeno buržoazno Francijo.

Pa tudi po ostalih francoskih kolonijah v Afriki se vrši v imenu evropskega prosvetljenstva prav nečloveško izkoriščanje. V francoskem parlamentu je 18. marca t. l. poslanec Boineuf navedel dovolj slučajev, ki so za francosko kolonizatorično delo značilni. V prejšnji nemški koloniji Togo, nad katero je po versajski pogodbi dobila mandat Francija, je dobila koncesijo nad 18 tisoč ha plantaž tvrdka Hirsch et Gasparin; francoska vlada je uvedla nasilno vojaško novačenje med domačini, da je tvrdka dobila dovolj delavnih moči; kolonialni minister Sarraut je priznal, da »so bili črnci vtaborjeni v vojaškem parku kot živina«, kar znači, da je oficialna Francija v kolonijah uvedla novo vrsto suženjstva — in to na ozemlju, ki je postavljeno pod nadzorstvo zveze narodov! Družba za izkoriščanje gozdov ob Gornjem Ogoué je organizirala pravcati lov na domačine, da jih je dobila za delo; njihova mesečna mezda znaša 18 frankov (od teh 12 frankov v naturi). Tudi druge družbe: Compagnie Générale des Colonies, Sangha-Oubanghi, Pêche Française, Ouest-Africain itd. imajo mnogo človeške bede v kolonijah na svoji vesti.

Naravno je zato, da bo taka eksploatacija afriških plemen v 20. stoletju naletela na sistematičen odpor. Dve veliki organizaciji sta zamislili velikopotezne načrte, da se v Afriki uveljavijo človečanski kolonizatorični princip: 1. III. internacionala je na 2. kongresu avgusta 1920 za sekcije velikih kolonialnih držav določila v 8. točki obveznost, da morajo v kolonijah započeti velikopotezno akcijo za osvoboditve domačinov. Namen je jasen: kolonije služijo imperialistični buržoaziji le v izkoriščevalne svrhe; da se proletariat v Evropi osvobodi kapitalističnega jarma, se mora zanesti razredna solidarnost delovnega ljudstva med kolonialne narode, da bo učinek socialnega gibanja sigurnejši. Francoska sekcija III. internacionala je to točko že od začetka strogo izvajala; uvedla je predvsem v Algeriji in Tunisu veliko agitacijo proti belim zasužnjevalcem, osnovala strokovne organizacije, ustanovila časopise itd. Kongres v Marseilleu decembra 1921 pa je sklenil, da se propaganda uvede po vseh kolonijah ter ustanovil poseben odbor, ki ima nalogo, da študira kolonialna vprašanja s socialnega stališča, zbira dokumente kolonialne eksploatacije in išče pota, kako naj se kolonialno vprašanje uredi v interesu mednarodne kulture. 2. Drugo važno gibanje je panafričanska propaganda, ki jo vodijo inteligentni črnci sami. Zadnji panafričanski kongres je bil avgusta in septembra 1921 v Londonu, nato v Bruslju, zaključne seje so bile pa v Parizu. Generalni tajnik kongresa Burghardt du Bois je predložil program gibanja, ki hoče: popolno

enakopravnost vseh ras; popolno enakopravnost črncev; zaščito črnih delavcev; v kolonijah naj se organizirajo krajevni upravni organizmi, kjer naj sodelujejo in soodločujejo črnci, torej občinska in deželna avtonomija; zemlja naj se vrne črnecem. Brez dvoma pa bodo v praksi voditelji gibanja morali poseči po radikalnejših sredstvih, če bodo hoteli doseči popolno osvoboditev črnega plemena.

Politicus.

Svetovna politika.

Objava diplomatskih listin nemškega zunanjega urada od leta 1871 do 1914. Sedanja nemška demokratična vlada je sklenila izdati brez pridržka vse uradne listine, katere se nanašajo na zunanjo politiko Nemčije, počenši z l. 1871, kolikor jih je v arhivih urada za zunanje zadeve. To ni, kakor je minister za zunanje zadeve Rathenau po pravici poudaril, samo čin neprecenljivega pomena za zgodovino, nego še bolj etičnega pomena. Ako bi še ostali evropski kabineti temu primeru sledili — samo sedanja ruska vlada je objavila dokumente, kolikor so se našli v arhivih carskega režima — bi bilo storjeno veliko delo v svrhu pojasnitve vzrokov in krivcev minule svetovne vojne — vprašanja, ki se od strani diplomacije danes naravnost demagogično izrablja, kakor da bi bila povzročila vojno izključno le ena skupina veselil. Za enkrat izide šest zvezkov pod naslovom »Die große Politik der europäischen Kabinette 1871—1914«, v 43 poglavjih s 1365 dokumenti na 2400 straneh. Iz tega se razvidi, da bo zbirka sestojala sploh iz samih aktov. To je v glavnem epoha Bismarcka. Prvi zvezek obravnava, kakor se vnaprej oznanja, frankfurtski mir med Nemčijo in Francijo 1871, sestanek treh cesarjev 1872 in nemško-rusko vojaško konvencijo 1873. — Drugi zvezek obravnava berlinski kongres, predvsem taktično vlogo Nemčije kot posredovalke med Rusijo in Anglijo ter njeno stališče napram avstrijski okupaciji Bosne. — Tretji zvezek se peča s politiko Bismarckovih zavezništvev, in sicer: prvi postanek nemško-avstrijske zveze 1879, zvezo med monarhi Nemčije, Avstrije in Rusije 1881, prvo trozvezno pogodbo med Nemčijo, Avstrijo in Italijo 1882, podaljšanje nemško-avstrijske alijanse 1884, sestanek med nemškim in ruskim cesarjem v Skiernewicah in začenjajoči se sporazum med Nemčijo in Francijo od 1878 do 1885. — Četrti zvezek se peča z materialom, ki je v širši javnosti še najmanj znan, namreč odnosi med Anglijo, Nemčijo in Avstrijo, kjer izvemo, da je Bismarck v letih 1887/88/89 snoval alijanso z Anglijo. — Peti zvezek vsebuje prevažno dobo za orientalsko, ozir. balkansko politiko od l. 1885 do 1887. Tudi tu vidimo intimne odnose med Nemčijo in Rusijo. — Šesti zvezek obravnava dobo cesarja Viljema II. Tu izvemo, kako je v letih 1887 do 1888 nastajala nevarnost vojske med Avstrijo in Ru-

sijo, kako se je pripravljala francosko-ruska alijansa in kako se je začela napetost med Nemčijo in Francijo. — Dokler delo ne izide, so seveda sodbe o njem, ki se že zdaj po listih čitajo, preuranjene. Na vsak način bo ogromnega pomena, in sicer ne samo za pojasnitev svetovnih političnih problemov 19. in 20. stoletja, ampak še bolj za moralno obnovo Evrope, ki bo videla pred seboj razgrnjen velik kos kabinetne politike, katera se je vršila večinoma tajno brez vednosti in sodelovanja ljudstva, in je končno rodila svetovno katastrofo, pod katero trpimo mi in bodo še trpeli potomci, ako se »ne obnovimo v duhu in resnici«. Prof. K.

Marc Sangnier o Nemcih. Marc Sangnier znana mrtva straža krščanske demokracije v Franciji, je 18. maja imel znamenit govor v Berlinu, Nemški odsek mednarodnega demokratičnega kongresa, katerega predsednik je Sangnier, mu je priredil čajanko, ki so se je udeležili vodilni politiki Nemčije. Sangnier je dejal: Narod, ki le zase dela, pade kot žrtev lastne kolektivne sebičnosti. Le skupno delo narodov pomaže, da se dvigne posamezen narod in obnovi Evropa. Če bi vojna bila militarizem splošno pristudila, bi bila koristila. Mesto tega pa vidimo, da se skoro pri vseh narodih Evrope probuja stari šovinistični duh. Mednarodni demokratični kongres hoče zbrati v vseh deželah one, ki pobijajo mržnjo in hujskanje in pripravljajo sporazum. Naše pariško zborovanje v februarju 1922 je dalo zgled. Na javnem zborovanju v navzočnosti 4000 ljudi v Parthenonu ni padla ne ena beseda, ki bi bila kalila sporazum med zastopniki. Nemški govor nemškega zastopnika je našel burno odobravanje. Če bi narodi sami med sabo govorili, bi bili kmaľu prijatelji, tako kot v vojni vojaki v jarkih niso bili nosilci sovraštva. Pri vas pre malo poznate resnično Francijo, pri nas pa resnično Nemčijo. Za prihodnji teden sem naznanil v francoski poslanski zbornici interpelacijo o zunanji politiki Francije in v Palais Bourbon bom rekel: »Je Nemčija, ki se ne opira na bajonete, ampak se hoče dvigniti kvisku po poti sporazuma in svetovnega miru. Francija ni istovetna z gotovimi časopisi in tudi ne z vlado, ki ne ostane večno. Varnost Evrope bo zajamčena šele tedaj, ko bosta Francija in Nemčija prijatelji.« P.

Panislamski pokret. Svetovna vojska je silno razburkala Vzhod od Tihega morja do Atlantskega. V Indiji se čezdaljebolj razrašča ghandizem; okrepile so se muslimanske države, turška Mala Azija, Perzija, Afganistan; ruski muslimani imajo svoje federativne države; Egipt je postal večalimaj neodvisna država; osamosvajajo se Tibet in Mongolija; gibljejo se muslimani, budisti, hindujci; to valovanje pa sega tja do gibraltarske ožine. V tem oziru je zanimiv intervju nekega italijanskega publicista v »Nazione« z emirjem Kaled begom el Ašeni, ki se skriva pred Francozi nekje v Maroku.

Kadel beg, vnuk znanega Abd el Kadera, ki je svojčas dal v Alžiru toliko opravka Francozom, je izjavil, da so Ghandi, Kemal paša (Angora), Zagloul paša (Egipt) itd. pač zelo znameniti voditelji vzhodnega, ozir. panislamskega pokreta, da pa se resnični vodje skrivajo po puštinah, kjer jih nobena roka ne doseže. Pokret ni toliko verski kolikor politični; gre za neodvisnost vzhodnih narodov. (Tudi od drugih strani se čuje, da nacionalni voditelji vzhoda ne mislijo na versko propagando, temveč stoje danes na stališču verske strpnosti.) Gibanje je organizirano do poslednje možnosti; voditelji so dobro informirani o vsem, kar se godi po svetu in se direktno ali indirektno tiče vzhoda. Kadel beg trdi, da je od Indije do Maroka vse pripravljeno za akcijo, ki bo ob svojem času nenadoma na čeli črti izbruhnila. — Temu bi se lahko dodalo, da se v kratkem v Moskvi vrši II. kongres narodov celega vzhoda. Medtem se med Francijo in Anglijo nadaljujejo razgovori, kako urediti vprašanje Tangera in Male Azije, do rezultata pa še zdaj niso privedli, dasi se ta zadeva vleče med zavezniki skoro že celo leto. V tem času pa je rusko-turska zveza privedla baje že do vojaške konvencije; na vsak način obstoja prava trdna alijansa. Stari velik problem antagonizma med zapadom in vzhodom je danes aktualnejši in postane v dogladni bodočnosti še usodnejši nego je bil kdaj prej.

Vera in komunizem.

Svobodoumniška plitvost je menda nezdravljiva rana na komunistični stranki. Vso neznanstveno smet, ki so jo v boju zoper vsako pozitivno vero nakopili Voltaire, Strauss, Feuerbach, Moleschott in Haeckel, so zdaj voditelji komunizma pobrali in jo proletariatu prodajajo za čisto zlato. Kar so resni misleci že davnej zavrgli in od česar so se idealni duhovi najrazličnejših smeri že popolnoma odvrnili, to mora zdaj služiti pristašem komunistične internacionale za najvišjo duševno hrano. V tem nas potrja med drugim tudi »Delo« 15. junija t. l., kjer nekdo razlaga svoje tozadevno materialistično stališče. Vidi se, da sta članka A. Špacapana in I. Bukovnika v prejšnjih številkah glede versko-etičnih smernic, ki naj vodijo vsako socialno, pa tudi komunistično gibanje, bila izraz osamljenega mnenja, kajti smer lista je slejkoprej ostala vulgarno antiverska. V predležem članku beremo n. pr.: »Kadar se govori o nabožnih ljudeh, ne more biti govora o komunistih, to je o revolucionarnih marksistih. Gre za oni del delavskega ljudstva, ki še »veruje«, ali vsaj pravi, da veruje. Z razvitkom komunizma, to je z napredkom človečanstva, se neha vera. Mi uničujemo vero.« — Pisec se po tem vprašuje, ali je za enkrat oportuno, v boju med kapitalom in delom vreči v maso parolo: Doli z vero!, kakor bi bilo to po gori navedenih načelih edino dosled-

no. Pride do zaključka, da ne, in sicer samo z ozirom na to, da se ne odbijejo z a o s t a l i proletarci, ki se še drže praznoverja. »Da se brez potrebe in koristi ne zamerimo ljudem, ki so nam potrebni, moramo pustiti vsakemu, naj veruje, kar hoče, in naj se klanja, čemur hoče.« To je seveda le začasna parola; čim bolj se materialistično-komunistično naziranje utrdi, tem bolj stopijo seveda protiverske smernice in praktična protiverska bojna gesla v ospredje. »Z izboljšanjem življenjskih pogojev za delavsko ljudstvo in ustvarjanjem komunizma bo izginila vera.« Vendar pa se za pisca strpljivost neha pri »popovih«. Tem kliče čisto po frajgajstovskem receptu: »Popovi u crkvu, ako kome trebaju, ali sebi prste iz politike!« (Članek je namreč pisan v hrvaščini.) — Torej komunizem ne samo brez krščanske, ampak brez vsake verske podlage sploh. Torej tudi brez moralne podlage. Kajti dejansko ni morale vsaj brez neke religiozne osnove, pa naj si že bo samo medla vera v nekaj nadsvetovnega, nadčloveškega in božanskega. Brez tega pa niso mogoči kolikortoliko idealni socialni odnosi med ljudmi, za katerimi stremi vsako socialno gibanje. Torej je materialistični komunizem, ki hoče najidealnejše odnose, še celó nesmiseln, ker ne vodi niti do minimalno-idealne družbe, ampak naravnost v barbarizem. Ali je mogoče na materialistični podlagi količkaj odleteti egoizmu? Ne! Ne samo, da ni mogoče, marveč arreligiozno materialistično naziranje ga naravnost u temeljuje. Kako, da mnogi tega ne morejo videti? Terseglav.

Katoliška vprašanja.

Kulturno delovanje katoličanov. Glede tega priobčuje »Kölnische Volkszeitung« (z dne 18. junija 1922, št. 467) uvaževanja vreden članek Hermanna L. Mayerja. Pisec naglašja potrebo, da se ima katoliško kulturno politično delo — kakor je on imenuje — razširiti in intenzivneje gojiti nego v preteklosti, skratka, da se ima katoliški svetovni nazor polastiti vseh panog kulturnega življenja. Politično so nemški katoličani na vrhuncu; rešili so Nemčijo po porazu na fronti in notranji revoluciji razpada in zdaj v zvezi z vsemi ljudskimi strankami (v prvi vrsti s socialisti) obnavljajo Nemčijo v mirovnem demokratičnem duhu, braneč jo tako pred monarhistično reakcijo kakor pred boljševizmom. V kulturno-političnem oziru — pravi pisatelj — osredotočujejo nemški katoličani svoje delo na šolstvo: v defenzivnem oziru, da preprečijo laizacijo šole; v pozitivnem, da postavijo šolstvo sploh na podlago čim večje avtonomije staršev, ljudstva, svobode za vsako konfesijo, vsak nazor, vsako kulturno skupino. Ta krož pa je — nadaljuje Mayer — treba razširiti. Treba je obrniti pozornost n. pr. na gledališče, v katero danes bolj kot prej pljuskuje valovi svetovno-nazornih bojev, dalje na kino, na literaturo in na umetniško ustvarjanje sploh. (V znan-

stvenem oziru nemški katoličani v ničemer ne zaostajajo za protestanti in svobodomislenci, spominjamo le na Maksa Schelerja, pravkar ustanovljeno katol. filozofsko fakulteto v Kölnu itd.) Mayer opozarja na splošno težnjo po odrešenju od materializma pretekle ere in iskanje novih idealnih vrednot, kar morajo katoličani izkoristiti, da priboré »prvenstvo krščanski kulturi«. Celó mnogi protestanti so prepričani, da so ravno katoličani najbolj poklicani, da udeležijo kulturno skupnost krščanskega človeštva. — Te misli nagibajo tudi nas k razmišljanju, koliko storimo mi v tem oziru po vojni. Kulturna stran našega dela gotovo zastaja za politično. Težki politični boj nas skoroda popolnoma absorbira. Treba bo novega podneta!

T.

Revije.

Zadruga. Istorjska rasprava. Dr. Vasilij Popovič. Sarajevo, 1921. Zemaljska štamparija. Čeprav se je zadruga, skupno gospodarstvo in gospodinjstvo več krvnosorodnih družin, ohranila do danes med Hrvati, Srbi in Bolgari, je vendar Popovičeva brošura v jugoslovanski literaturi prvo delo, ki se v celem obsegu in z znanstvenega stališča bavi z vprašanjem zadruge. Najprej razlaga pisatelj pojem, organizacijo in življenje zadruge in preide potem na raziskovanje, kako je vplivala zadruga ureditev rodbinskega življenja na državno organizacijo in na pravno pojmovanje naroda. Srednjeveška srbska država in odnošaj med vladarjem in narodom temeljijo v mnogih ozirih na zadržnih načelih. Samo iz teh zadržnih pravnih pojmov moremo raztolmačiti oni specifično srbski, inace nerazumljiv pojav v vladarskem naslednem pravu, po kojih ne prevladuje nobeno od onih običajnih naslednih pravil: primogenitura in seniorat. Ni, da bi moral vladarju slediti najstarejši njegov sin ali najstarejši član dinastije, ampak že za časa vladarjevega življenja določijo njegovega naslednika sposobnost in razni drugi momenti. Nadalje opisuje pisatelj različne zadruge in razširjenost zadrug med južnimi Slovani. Zelo obširno se bavi s pravnimi razmerami zadrug. V drugi knjigi, ki jo pisatelj napoveduje, bo podvrnil kritiki dosedanje teorije o postanku zadruge in o njeni razširjenosti v raznih dobah in pri raznih narodih ter obdelal vprašanje o vzrokih napredka in propadanja zadrug. Pisatelj se ozira le na zadruge med Hrvati, Srbi in Bolgari, vendar je knjiga tudi za nas Slovence zanimiva, kajti čeprav so med nami zadruge izginile, vendar so se tudi pri Slovencih vse socialne in politične tvorbe preteklosti razvile iz zadruge.

Dr. Korošec.

Sindikalna praksa. Beleška sa predavanja Dragiša Lapčevića. Izdanie I. G. Gjurgjeviča, Beograd-Sarajevo, 1922. Veteran srbijskih socialdemokratov Dragiša Lapčević je v mali brošuri izdal svoja predavanja, ki jih je imel v tečaju socialistične šole l. 1921. Začetek brošure nam že pove, da ne smemo

v njej iskati več nego osnovne nauke o pomenu in delovanju strokovnih društev. Zanimivo in večinoma novo je v brošuri, kar nam pisatelj podaje iz življenja srbijskih sindikatov.

Dr. K.

Istorija socijalizma u Srbiji. Od Dragiša Lapčevića. Beograd. Izdavačka knjižarica Gece Kona. 1922. Lapčević je živa pričča postanka in razvoja socialdemokratskega pokreta v Srbiji, zato se mu je sama vsiljevala naloga, da spiše zgodovino socializma v Srbiji. Ta je seveda pičla, kakor je neznaten ves socialdemokratski pokret na Balkanu. Ni čuda, kajti statistika iz l. 1908. našteva v Srbiji delavcev in učencev v obrti 40.178, v trgovini 4810, v industriji 18.675, vsega skupaj 63.663 delavcev in učencev. Prve delavske organizacije so v Srbiji ustanovljene leta 1870., prve sindikalne organizacije l. 1895., a srbska socialdemokratska stranka je bila ustanovljena 20. julija 1903 v Beogradu. Poleg časopisja je stranka skrbela za znanstveno in poljudno literaturo ter izdajala Socialističko, Agitaciono in Sindikalno biblioteko. Lapčevićovo delo je prvo te vrste, kajti prej so izšle v srbski literaturi samo monografije odličnejših predstavnikov socialdemokratske misli v Srbiji, vendar ni obdelano po znanstveni metodi. Virov pisatelj ne navaja skoro nobenih, zgodovinski podatki manjkajo tudi tam, kjer mu jih je bilo gotovo lahko dobiti, n. pr. kdaj je rojen Svetozar Marković, kje in kako se je šolal, kdaj je umrl. Zgodovino deli v dobo razširjenja socialdemokratske misli in dobo moderno organiziranega socialdemokratskega pokreta. Nobena doba ni izčrpno obdelana. Vendar nam nudi knjiga dovolj dober vpogled v socialne in kulturne razmere Srbije, kakor so obstojale in se razvijale od početka preteklega stoletja do danes. Dr. Korošec.

»Njiva«, št. 4/5/6, se v svojem Pregledu obširno peča s »Socialno Mislijo«, njenimi idejami, smernicami in nameni. Koliko jih razume prav, koliko ne, naj vsak sam presodi, kdor se za kritiko zanima. Mi omenimo edinole eno, da ni res, »da to revijo (Socialno Misel) izdaja S. L. S. kot svojo strankarsko politično mesečno glasilo«. Revijo izdajata urednika in sta za njeno smer in vsebino izključno in v vsakem oziru le onadva odgovorna, v kolikor odgovornosti ne prevzame vsak avtor sam. Sodeluje pa lahko vsak, če se giblje v okviru krščanskih etičnih smernic ter ga za politično pripadnost ne vprašamo.

Ur.

»Vzgoja in zaščita obrtnega in industrijskega naraščaja.« Napisal inž. M. A. Štebi. Ljubljana 1922. — Temeljita študija o stanju tega vprašanja v naši državi. Podrobno oceno priobčimo.

»Za novi socializem.« Pod tem naslovom je vseuč. prof. dr. M. Rostohar zbral svoje od naše revije že omenjene sestavke v »Jugoslaviji« v brošurico. (Ljubljana, Narodnosocialna tiskovna zadruga 1922.) Kritika marksizma je dobra in pregledna.

»Hriščanski Život« (Dr. Vojislav Janić, Irinej Djordjević.) je revija skupine vernih pravoslavnih srbskih krogov, ki je začela izhajati letos. Dozdaj je izšlo 6 števil z zanimivo in raznovrstno vsebino. Posebno omenimo »Filozofijo in religijo« F. M. Dostojevskega »Justina Popovića. Revija služi jačenju verske zavesti in duhovne obnove na temeljih pozitivnega krščanstva cerkve. V 5. in 6. številki nahajamo članek Gl. Mikića »Vera in šola«, ki ta aktualni problem obravnava izčrpno in temeljito. Pritrjujemo pa pisatelju tudi, ko pravi na koncu, da je verski pouk v nižjih in srednjih šolah treba reformirati, t. j. izpopolniti. »Mnogo nasprotstva proti verskemu pouku ima svoj razlog v dosedanem načinu njegovega predavanja.«

P. dr. A.

»Od ateizma k anarhizmu«, znano delce Viktorja Kathreina, je prevedel dr. Vojislav Janić na srbski jezik kot IV. zvezek biblioteke »Hriščanskog Života«.

»Svjedoci katoličke obnove« od Th. Mainage. Prevel dr. Binički. Predgovor od dr. Ljube Marakovića. Izdal dr. Stjepan Markulin, Zagreb. — Hrvatski katoliški inteligenti osredotočujejo svoje delo zlasti okrog problema verske duhovne obnove in se v tem oziru šolajo zlasti ob moderni francoski katoliški šoli. Pričujejo prevod Menažovega dela prinaša kratke samoopise verskega preobrata znamenitih francoskih inteligentov, n. pr. pisatelja Claudela, Bertranda, Baviera, profesorice Zante, Knjižica se čita kakor meditacije ter nuja tako gradiva za notranje življenje kakor za estetično polnjenje bralca. — X. —

Critica sociale, 10. štev. 1922. — Claudio Treves obravnava v uvodniku (**Finis e ... poi?**) vprašanje genovske konference. Uspeh konference je iluzoričen; razkrinkala je pač zakulisne skrivnosti in postrčila položaj. Bilo je absurdno, da se je gospodarsko vprašanje hotelo ločiti od političnega, zato pa je tudi rezultat ničeven. Kljub temu pa je bilo v ospredju konference eminentno politično vprašanje — sovjetska Rusija. — Le »pes-čuvar versajske pogodbe« Barthou je lahko zadovoljen, saj je bilo glavno delo Francije, da je konferenco sabotirala in razbila; ni pa mogla preprečiti separatnih gospodarskih pogodb, kakor tudi ne dejstva, da je vsled francoske nepomirljivosti Anglija mogla igrati svojo klasično vlogo: preprečila je kontinentalno hegemonijo, nastopala za pacifizem, Lloyd George pa je ojačil svoj ugled med angleško buržoazijo in že vnaprej oslabil Labour Party pri bližnjih volitvah. Pogrešeno je bilo, da je Evropa hotela Rusiji pomagati le v besedah; pa tudi, če bi ji nudila milijarde v zlatu, bi bilo naivno zahtevati, da se Rusija odreče svoji suvereniteti in da prizna buržoazno moralo privatne lastnine in carske dolgove. — Memorandum za veznikov je bila »otročja igra«. Pred forumom treznega razuma je Rusija že zmagala, še preden je Čičerin stiliziral v najpopolnej-

šem diplomatičnem stilu svoje razjedajoče argumente. Rusko vprašanje, v kolikor je tehnično in ekonomsko, je odgodelo; priznanje »de iure« pa je rešeno nad konferenco, ker so države Rusijo sploh pozvale na konferenco. — Konferenca v Genovi je dokumentirala, da vlada med državami anarhija. »Antanta zapušča Genovo kot kadaver, ki se mehanično drži pokonci...« — Rusija, Nemčija in Turčija tvorijo sfero zase, nimajo pa še dovolj moči, da bi svetu vsilile svojo avtoriteto. Neutralsci so bili v Genovi »preveč nevturalni«. Mala antanta »ni našla svoje poti«. Italija je konferenco samo pogostila, ni pa se zavedala, da je njena misija posredovanje med Anglijo in Francijo, med malo antanto in Rusijo. — Po konferenci je vse po starem: državni dolgovi, vojaška in fiskalna bremena onemogočujejo gospodarstvo; konkurenca za surovine je hujša ko prej; valutne diference se postružejo... nad vsem pa dominira reakcija. Genova znači polom radi neodjenljivosti buržoaznega duha — toda tudi kot polom dokazuje svetu, da je obnove možna le na solidarni socialni podlagi. — Filippo Turati: **Socialistični dilema sedanjega trenutka.** — Joseph Le Tossier: **Bolesti in predlogi francoskega nonkonformista.** Francoska reakcionarna buržoazija je danes največje zlo v Evropi; preprečila je zdrave socialne reforme povojne dobe in je odgovorna za to, da se komunizem ni razvil v usmerjenejšo socialno strujo. Posledice reakcionarne politike nosi Francija: izdatki naraščajo, buđetni deficit je dosegel 25 milijard, v gospodarskem življenju prevladuje verizništvo in slepa kapitalistična sebičnost. — Rinaldo Rigola poroča o kongresu internacionalne sindikalne federacije v Rimu. — Olindo Giorni: **O zakonskem načrtu o latifundiju** (veleposestvih). Navaja definicije in razne zakonske predloge. Obširneje se bavi z načrtom popolarov in socialistov. Načrt popolarov uveljavlja individualistično orijentacijo v nasprotju s kolektivistično in hoče čim večje število malih lastnikov; tudi proletarcu se mora nuditi prilika, da postane lastnik; za partito popolare je vprašanje zemlje v prvi vrsti socialno vprašanje in ne tehnično. Načrt socialistov pa je diametralno nasprotne tendence: vprašanje zemlje je predvsem tehnično in gospodarsko vprašanje; interesi splošnosti imajo prednost pred individualnimi; posredovalno vlogo med individuum in družbo igra država, a ne vlada, temveč kak avtonomen organizem v imenu države; mali posestnik se ozira le na osebne koristi, zato treba veleposestvo socializirati na tak način, da se interesi splošnosti ne potepajta, kar je mogoče le, če se upravljajo latifundiji z gospodarskega vidika. — Sticus poroča o gildističnem (cehovskem) socializmu, o katerem navaja teoretična načela in praktične rezultate, ki morejo uspešno osamosvojiti proletariat. (Glej članek dr. Gosarja o cehovskem socializmu v 4. številki te revije. — Op. uredn.) Ivan Bukovnik.

La Grande Revue (marec, april) ima med drugim: *Pacificus*, Delo društva narodov: Razorožitev; opozicionalec *Herriot* priobčuje svoj govor o finančni politiki Francije; *Picard* piše o francoskih reparacijah. *Daudé Bancel*, Zadrúžne organizacije v kmetijstvu.

Les Archives de la Grande Guerre ima: Ofenziva v Macedoniji 1918 in zanimive spomine generala *Schulzenburga* o odstopu *Viljema II.*

Journal des économistes (15. aprila) ima razprave: *Petrolej*; *Perspektiva angleških financ*; *Zakon o osemurnem delavniku na železnica in mornarici*; *Kronika inflacije (v Franciji)*.

Der deutsche Ökonomist (št. 2025—56) ima članke: *Dr. Hugo, Nemško-ruska pogodba*. V Genovi sklenjeni sporazum je učinkoval kakor senzacija. Nemčija in Rusija sta se medsebojno odrekli vsem pravicam do odškodnine iz katerihkoli naslovov (čl. 116. versajske mir. pog., izdatki za ujetnike i. dr.) ter si priznali največje ugodnosti, to se pravi, ena država prizna drugi vse največje predprave in ugodnosti, ki jih je že ali pa jih šele bo dovolila kakor tretji državi. Dasi je trgovina z Rusijo še vedno zelo riskantna, je vendar Nemčija s to pogodbo gospodarsko mnogo pridobila, zlasti ker bo v Rusijo lahko v neomejenih množinah odajala svoje industrijske izdelke, česar se druge države v skrbi za lastno industrijo branijo. — *Eggebrecht* poudarja v članku: *Tendence gospodarskega leta 1922.*, da tvorijo reparacije in razoroževanje jedro evropske krize. — Iz pregleda razvidimo, da se je v prvih štirih mesecih l. 1922. uvoz Francije napram istim mesecem l. 1921. po vrednosti in količini povečal, izvoz pa zmanjšal. Anglija pa je v istem razdobju svoj uvoz zmanjšala za 84 milijonov f. šterl., t. j. približno za 27 %, izvoz pa povečala napram l. 1921. za 2 milijona funtov šterlingov, t. j. 80%. — Pet nemških emisijskih bank s skupno temeljno glavnico 237 milijonov mark ima kovinskega kritja 1 milijardo 77 milijonov in izdanih bankovcev (do 25. maja) za 144 milijard mark.

Arbeitsrecht (št. 1.—4.) ima sledeče važnejše razprave: *Potthoff*, Kaj je delovna plača (z jurističnega vidika, op. por.), *Avtorske pravice delojemalcev*, *Kolektivne pogodbe med delodajalci in delojemalci* — *dr. Bovensieper*, *Kršitev dobrih šeg v delovnem razmerju* (kot take navaja: *prenizko plačo, Hungerlohn, otežkočenje odpovedi, konkurence*).

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, Jena (majska številka) ima daljšo razpravo: *Kröger*, *Svetovni nazor in gospodarstvo*. On stoji izven krščanstva, zasleduje vpliv svetovnega naziranja na gospodarsko življenje pri divjih poganskih narodih, nato preide na Grke in Rimljane in končno podčrta veliki in pozitivni vpliv krščanstva, pod čigar vpli-

vom so se mladi rodovi severa in vzhoda izpremenili v miroljubne poljedelske narode. — *Chron* je priobčil razpravo o latiški republiki in njeni gospodarski bodočnosti. — Zelo zanimiva je daljša študija o razvoju mednarodnega denarnega trga in denarnih trgov posameznih držav v l. 1921. V tem letu se je začel svetovni denarni trg počasi obnavljati. Silno oviro tvori medsebojno nezaupanje, vsled česar se del plačil mora vršiti v gotovini. Nemška trgovska bilanca je bila tudi v tem letu še pasivna, vendar je primanjkljaj, preveden na zlato valuto, za polovico manjši od lanskega. Mnogo bolj pasivna je angleška trgovska bilanca, pa tudi tu se je razmerje med uvozom in izvozom napram prejšnjemu letu zelo izboljšalo. Dočim je bil v letu 1920. uvoz za 375.3 milj. funtov šterlingov večji od izvoza, se je l. 1921. ta presežek znižal na 276.4 milj. funtov šterlingov. — Znatno ugodnejše se je razvijala francoska zunanja trgovina. Uvozu v vrednosti 23.548 milijonov frankov (49.904 v l. 1920.) odgovarja izvoz 21.533 milijonov frankov (26.895). — Najbolj je nazadovala trgovina Zedinjenih držav Severne Amerike, kjer je izvoz padel za 45%, uvoz pa za 52% napram prejšnjemu letu. — Avstrija boleha na težki gospodarski krizi in se sama ne more dvigniti. — Ogrska je ustavila tiskanje bankovcev in z dalekosežnimi davčnimi ukrepi dvignila svojo krono. — Jugoslavija radi finančnih stisk, prometnih težkoč in nestalne trgovske politike ne more uveljaviti svojih velikih prirodnih bogastev. — Čehoslovaška zre lahko ponosno na dosežene gospodarske uspehe.

Hochland prinaša v majski številki: *Dr. Pohl*, *Medparlamentarna unija*. Ta je bila ustanovljena l. 1889. v Stockholmu s pacifistično tendenco. L. 1921. se je ravno tam po vojni prvič sestala z namenom, pospeševati razvoj demokracije v društvu narodov. Zanimivi sta razpravi: *Južnonemški barok* ter *Kulturnopolitična kriza nemške knjige*.

Viktor Korošec, cand. iur.,
Staatsrechtl. Fakultät, München.

Socialno vprašanje in gibanje.

Labour Party proti komunistični internacionali. Letno poročilo angleške delavske stranke naznanja, da bo izvrševalna komisija konferenci, ki se vrši v Edinbourgu, predložila odgovor, kl ga je dobila na svoja vprašanja od III. internacionale. Odgovor je tak, da ni misliti na to, da bi stranka izpremenila svoj sklep, da se ne pridruži komunistični internacionali. — Statistika izkazuje, da znaša članstvo Labour Party 4.000.000 delavcev nasproti 4.359.807 v letu 1921.

Novo založba
Kongresni trg 19.

.....
Pisarniške, šolske
potrebščine. Knjige.

GOSPODARSKA
ZVEZA

manufaktorni oddelek
Ljubljana, Dunajska cesta 29
(na dvorišču).

15%
popusta.

Velika zaloga češkega in angleškega suknja za moške in ženske obleke. Najlepša izbira vsakovrstnih volnenih, svilenih in druge vrste rut. Zaloga usnja in čevljev na drobno in na debelo.

Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani

priporoča:

- Narodnogospodarski eseji.** Spisal dr. A. Gosar. Din 4.—.
- Rabojemno pravo.** Navodnik in zakon. Spisal dr. Franc Mohorič. Din 4.—.
- Občinsko posredništvo.** Navodnik in zakon. Spisal dr. Franc Mohorič. Din 8.—, vezan Din 10.—.
- Slovenski sadjar.** Ilustrovan list za pospeševanje sadjarstva. Uredil M. Humek. Letnik 1918 Din 24.—, letnik 1919 Din 20.—. Okoli 30 številok raznih posameznih letnikov 1914 do 1917 Din 30.—.
- Osnovni nauki iz astronomije** (Kózmografija). Spisal Jožef Reisner, gimnazijski profesor v Ljubljani. Din 12.—.
- Knjiga uradnih vlog.** Obrazci političnih, vojaških, finančnih (davčnih) sodnih in drugih uradnih vlog za vsakdanje potrebe. Zbral Janko Dolžan. Din 10.—.
- O zemljiški knjigi, konverzijah, testamentih, tozadevnih pristojbinah in o pristojbinah pri vpisu v trgovski in zadrudni register.** Z dodatkom iz leta 1922. Cena Din 12.—.

Boj izsesavanju!

Zato naj vsak delovni človek pristopi k

I. delavskemu konsumnemu društvu v Ljubljani.

Ima 37 prodajaln, v katerih imajo člani bogato izbero v vseh potrebščinah.

Člani naj vzamejo tudi na znanje, da se je zadrúžna gostilna na Kongresnem trgu štev. 2 razširila.

Ima odsedaj redno kuhinjo.

Za člane duhovnike je na razpolago tudi posebna soba, kar bo posebno ugodno za gospode z dežele, kateri morajo iskati hrane po neljubih gostilnah.

Vstop imajo le člani, zato naj vsak somišljenik pristopi k zadrugi.

**Ali imate že zavarovane svoje pre-
mičnine in posestva proti požaru?
Zavarujte sebe in svojo družino za
življenje: Za slučaj smrti, smrti in
doživetja, otroške dote, pogrebne
stroške itd. - V poštev pride edino
le naša domača**

Vzajemna zavarovalnica
v Ljubljani, na Dunajski cesti štev. 17,
katera Vam nudi največje ugodnosti.